

Адказнасць
за
будучыню
стар. 4—5

Досыць
значнае
імгненне
стар. 13

Падараваць
цуд
дзецям
стар. 14

Магія чароўных галасоў

Фота БелТА.

Народныя артысты Беларусі Уладзімір Громаў і Анастасія Масквіна.

Калейдаскоп оперных шэдэўраў з удзелам зорак першай велічыні, які збірае прыхільнікаў опернага мастацтва і дорыць магчымаць атрымаць асалоду ад вялікага мастацтва гармоніі голасу і музыкі. Няцяжка здагадацца, што гаворка ідзе пра XIII Мінскі міжнародны калядны оперны форум. З 10 да 15 снежня на сцэне Вялікага тэатра Беларусі можна было ўбачыць прэм'еры бягучага і мінулага сезонаў, а таксама пастаноўкі гасцей фестывалю з удзелам беларускіх і замежных выканаўцаў сусветнага ўзроўню. Фінальным акордам форуму традыцыйна стаў Гала-канцэрт зорак опернай сцэны «VIVA OPERA!».

«Оперны форум захаваны як адзін са знакавых праектаў Вялікага тэатра Беларусі. Яго канцэпцыя грунтавалася на некалькіх падыходах. Першы — гэта абавязковы ўдзел у поўным складзе груп нашых тэатраў-партнёраў, з якімі мы ўступаем у актыўнае творчае ўзаемадзеянне. Другі падыход — гэта паказ нашых прэм'ер. Трэці — агляд творчай моладзі Вялікага тэатра Беларусі, нашых выдатных галасоў для таго, каб разумець, на якім узроўні сёння знаходзіцца оперная труппа і як яна павінна рухацца далей», — адзначыла напярэдадні форуму генеральны дырэктар Вялікага тэатра Беларусі Кацярына Дулава.

Мінскі міжнародны калядны оперны форум вядомы далёка за межамі Беларусі, яго ўзровень і прэстыж растуць з кожным годам. Упэўніцца ў гэтым маглі ўсе, каму пашчасціла паглядзець хаця б адну з пастановак яго сёлетняй праграмы.

«ЛіМ»-акцэнт

Пашана. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка прысудзіў прэмію «За духоўнае адраджэнне» і спецыяльныя прэміі дзеячам культуры і мастацтва. За актыўную дзейнасць у гуманітарнай галіне, якая садзейнічае ўмацаванню духоўных каштоўнасцей і маральных традыцый беларускага народа і патрыятычнаму выхаванню моладзі, па выніках 2023 года прысуджаны пяць прэмій Прэзідэнта «За духоўнае адраджэнне». За выдатны дасягненні ў галіне тэатральнага, музычнага, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, народнай і аматарскай мастацкай творчасці, навучання і выхавання творчай моладзі, якія атрымалі грамадскае прызнанне, прысуджаны 10 спецыяльных прэмій Прэзідэнта Беларусі дзеячам культуры і мастацтва.

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў Папу Рымскага Франціска з днём нараджэння і 70-годдзем свяшчэнніцкага прызначэння. «На працягу многіх гадоў вы нястомна несяце святло, дабро і любоў, дзеліцеся мудрасцю, аддаючы кожнаму кавалачак свайго сэрца», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы падзякаваў Папу Рымскаму Франціску за яго малітвы і клопат пра Беларусь і яе вернікаў, дружбу і павагу. Супрацоўніцтва са Святым Прастолам мела і ў далейшым будзе мець асаблівае значэнне для Беларусі, падкрэсліў Прэзідэнт і адзначыў: «Нягледзячы на перашкоды, з якімі мы сутыкаемся, Мінск і Ватыкан імкнуча да захавання ўстойлівага міру, заснаванага на прынцыпах справядлівасці і раўнапраўя для краін свету. Узаемная падтрымка рэалізацыі такіх мэт дае надзею, што наш сумесны голас будзе пачуць».

• Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народнага артыста Расіі Юрыя Нікалаева з 75-годдзем. «Яркі талент, бліскучае актёрскае майстэрства, велізарны творчы і жыццёвы вопыт прывнеслі вам усенародную вядомасць і любоў глядачоў. За гады плённай дзейнасці вамі рэалізавана мноства непаўторных праектаў, на тэлеперадачах з вашым удзелам вырасла не адно пакаленне беларусаў», — гаворыцца ў віншаванні. Аляксандр Лукашэнка пажадаў Юрыю Нікалаеву добрага здароўя, сілы духу і даўгалецця. «Няхай ваша работа і ў далейшым прыносіць людзям радасць, садзейнічае ўмацаванню дружбы і культурных сувязей паміж нашымі краінамі», — дадаў Прэзідэнт.

Афіцыйна. Кіраўнік дзяржавы падпісаў распараджэнне «Аб заахаванні таленавітых маладых вучоных». Так, стыпендыі назначаны 74 маладым вучоным, у тым ліку 8 дактарам навук ва ўзросце да 45 гадоў, 35 кандыдатам навук ва ўзросце да 35 гадоў і 31 маладому вучоному без ступені ва ўзросце да 30 гадоў. У іх ліку — прадстаўнікі фізіка-матэматычных, тэхнічных, хімічных, біялагічных, медыцынскіх, аграрных, геалагічных, сацыяльных і гуманітарных навук. Стыпендыяты працуюць у рамках прыярэтных напрамкаў навукова-тэхнічнай і інавацыйнай дзейнасці па актуальных для развіцця названых галін тэмах. Усе даследаванні і распрацоўкі носяць прыкладны характар. Атрыманыя вынікі маюць высокую навуковую значнасць, выкарыстоўваюцца ў практычнай дзейнасці і вучэбным працэсе, садзейнічаюць сацыяльна-эканамічнаму развіццю Беларусі.

Актуальна. Міністэрства культуры аб'явіла конкурсны адбор рэжысёрскіх канцэпцый цырымоні адкрыцця і закрыцця XXX Мінскага міжнароднага кінафестывалю «Лістапад», які будзе праходзіць з 1 да 8 лістапада 2024 года. Слоган, што прапануецца, — «Кіно са знакам якасці». Да ўдзелу ў адборы запрашаюцца рэжысёры-пастаноўшчыкі тэатральна-відовішчых арганізацый і арганізацый культуры, студэнты і навучнікі ўстановаў адукацыі ў сферы культуры, якія вучацца па спецыяльнасцях «Рэжысура тэатра», «Рэжысура свят», «Мастацтва эстрады (рэжысура)» і блізкіх да іх, а таксама іншыя асобы, якія маюць вопыт правядзення культурных мерапрыемстваў. Матэрыялы трэба даслаць на электронную пошту Izam@kultura.by да 10 студзеня.

Конкурс. У Нацыянальным цэнтры мастацкай творчасці дзяцей і моладзі стартваў рэспубліканскі адборачны этап «Эскізы тур» фестывалю-конкурсу моды і фота «Млын моды — 2024» для ўдзельнікаў намінацый «Школа моды», «Майстар моды» і «Лічбавая мода». Як піша БелТА, эскізы калекцый могуць быць створаны для жаночага і мужчынскага сегментаў, дзяцей і тынзійджараў. Сэлета галоўнымі тэмамі сталі «Культурны код Беларусі: гісторыя, традыцыі і сучаснасць», «Трэндз 2024/25» і «Лічбавая мода». Дарэчы, намінацыя «Лічбавая мода» ўключае стварэнне віртуальнай *digital*-калекцыі, распрацаванай у праграме для праектавання *CLO 3D*, і візуалізаванага адзення. Пры ацэнцы эскізаў апроч іншага журы звяртае ўвагу на тэхніку выканання, уласабленне ідэі, а таксама на абарону дызайнерам сваёй ідэі.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

На мінулым тыдні ў Доме літаратара прайшоў пашыраны Пленум Праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Тэма, якая была вынесена на абмеркаванне, — «Літаратура і выхаванне» — хвалюе не толькі пісьменнікаў, але і ўсіх, хто неабяявае да будучыні сваёй краіны, яе лёсу. Падчас мерапрыемства з дакладамі выступілі вядомыя літаратары, педагогі, бібліятэкары, грамадскія і дзяржаўныя дзеячы. Прапануем чытачам нашага штотыднёвіка пазнаёміцца з меркаваннямі, якія прагучалі падчас Пленума, а таксама думкамі аб ролі літаратуры ў выхаванні грамадства тых, хто па нейкіх прычынах не змог выступіць на мерапрыемстве. Працяг тэмы на стар. 4—7, 10 і ў наступных нумарах газеты.

Рэзалюцыя пашыранага Пленума Праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі

Мы, удзельнікі пашыранага Пленума Праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, разумеючы важнасць літаратуры ў развіцці дзяржавы і грамадскай супольнасці, абмеркавалі пытанні, якія хвалююць не толькі творчую арганізацыю, але і шырокую грамадскасць.

Мастацкая літаратура — магутны сродак ідэйна-палітычнага і маральнага выхавання ў духу перадавых грамадскіх ідэалаў. Мастацкае слова збліжае людзей дзеля дасягнення агульных мэт, прыносіць ім радасць спазнання, развівае высокародныя пачуцці, выхоўвае творчае стаўленне да жыцця. Сіла ўплыву мастацкага вобраза абумоўлена тым, што ён уздзейнічае не толькі на думку, але і на пачуцці, на волю, на ўсю асобу чалавека.

Улічваючы вышэйзгаданае, мы лічым неабходным:

- больш увагі надаваць, асабліва ў паэтычных творах, тэмам генацыду беларускага народа і ўшанавання памяці ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны;
- літаратурна-мастацкай крытыцы звярнуць увагу на творы патрыятычнай тэматыкі сучасных пісьменнікаў;
- наладзіць супрацоўніцтва з Міністэрствам культуры і кінастудыяй «Беларусьфільм» з мэтай стварэння фільмаў патрыятычнай тэматыкі па творах сучасных пісьменнікаў;
- прапагандаваць сучасную мастацкую літаратуру праз рэспубліканскія і рэгіянальныя сродкі масавай інфармацыі;
- аказаць усеабуючую падтрымку і папулярызаваць фестывалі дзіцячай літаратуры, якія праводзіцца сумесна з Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеем Якуба Коласа і Цэнтралізаванай сістэмай дзіцячых бібліятэк Мінска;
- сумесна з установамі культуры і адукацыі праводзіць мерапрыемствы, накіраваныя на ідэалагічнае выхаванне праз літаратуру.

Для суладнасці грамадства

Уродзенскай абласной навуковай бібліятэцы імя Я. Карскага на традыцыйным Дні інфармавання па тэме «Палітычная бяспека як аснова грамадска-палітычнай стабільнасці суверэннай дзяржавы. Выбарчая кампанія 2024 года ў новых прававых умовах» выступіў дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда», старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Карлюкевіч. Размова з супрацоўнікамі аўтарытэтычнага на Гродзеншчыне і ў краіне калектыву культурна-асветніцкай установы ішла пра выбарчую кампанію — 2024, пра яе адметнасці, парадак вылучэння кандыдатаў у дэпутаты парламента і мясцовых саветаў.

«Памкненні ўсіх разумных людзей, якія дбаюць пра сэнс і заўтра нашай краіны, — зазначыў Аляксандр Карлюкевіч, — павінны быць кіраваны на ўмацаванне суладнасці грамадства, умацаванне палітычнай стабільнасці, сацыяльнай раўнавагі на аснове агульнага вырашэння найбольш важных, актуальных задач будаўніцтва суверэннай дзяржавы. У Беларусі развіваецца сапраўдная мадэрнізацыя палітычнай сістэмы, ясна і даволі грунтоўна вызначана месца чалавека, кожнага грамадзяніна ў яе прасторы, выбудаваны

арыенціры для ўдзелу ў нармальным, адказным будаўніцтве суверэннай дзяржавы...»

Бібліятэчныя работнікі, найперш кіраўнік Гродзенскай абласной бібліятэкі Марына Ігнацівіч, у сваю чаргу падзяліліся рознымі клопатамі, якія звязаны з непасрэднымі стасункамі з наведвальнікамі, чытачамі ўстановаў. А. Карлюкевіч расказаў пра дзейнасць Саюза пісьменнікаў Беларусі, пра тое, што робіцца ў іншых рэгіёнах краіны ў частцы прапаганды беларускай кнігі, пра новыя творчыя праекты

Выдавецкага дома «Звязда». Была звернута ўвага на падтрымку з боку выдавецтва аўтараў з Гродна і Гродзеншчыны. Як прыклад — выданне кнігі Святланы Кошур, Людмілы Кебіч, Віктарыі Карась, Таццяны Яцук, зборніка трох гродзенскіх паэтаў — Міхаса Васілька, Юркі Голуба, Мар'яна Луксы. У друкарню здадзена кніга кандыдата філалагічных навук Аліны Сабуць. Рыхтуюцца новыя праявіны і паэтычныя зборнікі, аўтараў якіх з'яўляюцца Людміла Кебіч, Дзмітрый Радзівончык і іншыя.

Дасягнута дамоўленасць аб правядзенні новых прэзентацый у Гродне і вобласці з удзелам супрацоўнікаў і аўтараў Выдавецкага дома «Звязда», а таксама аб шырокім удзеле пісьменніцкай супольнасці ў тых праектах, якія ўжо сталі традыцыйнымі для рэгіёна. У тым ліку і ў Рэспубліканскім фестывалі нацыянальных культур у Гродне.

Сяргей ШЫЦКО

Справаздача літаратуразнаўцаў і кнігавыдаўцоў

Саюз пісьменнікаў Беларусі сумесна з выдавецтвам «Мастацкая літаратура» і Інстытутам літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН правёў творчую справаздачу за год і арганізаваў прэзентацыю твораў у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, падкрэсліваючы гуманістычны і стваральны патэнцыял беларускай літаратуры, класікі, якія з'яўляюцца арыенцірам для сучасных аматараў прыгожага пісьменства.

Дырэктар Інстытута літаратуразнаўства, доктар філалагічных навук, прафесар Іван Васільевіч Саверчанка расказаў пра буйны праект, які прадстаўляе дзяржаву і высокую выдавецкія паказчыкі — выпуск «Залатой калекцыі беларускай літаратуры ў 50 тамах», з якой ужо выйшлі 25 тамоў і рыхтуюцца да выпуску 26-ы том.

«Дасягненнем акадэмічнага літаратуразнаўства можна лічыць акадэмічны збор твораў класікаў нацыянальнай літаратуры — Максіма Танка, Янкі Брыля і Кузьмы Чорнага. Менавіта на шэдэўры беларускага прыгожага пісьменства, на класіку варты арыентавацца сённяшнім літаратарам, каб атрымлівацца якасныя творы», — падкрэсліў Іван Саверчанка.

Дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Аляксандр Бадак расказаў пра выданне паэтычных тамоў Яўгеніі Янішчыц, Анатоля Грачанікава і іншых беларускіх паэтаў у межах праекта «Народная бібліятэка», які карыстаецца папулярнасцю, таму што ўлюбёныя творы класікаў абіраюцца самімі чытачамі.

Слова мае Аляксандр Бадак.

Намеснік дырэктара выдавецтва «Мастацкая літаратура» — галоўны рэдактар часопіса «Полымя» Віктар Шніп расказаў пра публікацыі, што адбыліся за год у «Полымі».

Першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах зрабіла агляд беларускай дзіцячай літаратуры, якая з'явілася за год: сярод аўтараў як класікі, так і маладыя літаратары.

Эла ДЗВІНСКАЯ
Фота Кастуся ДРОБАВА

3 нагоды

Клубу «Шчырасць» — 10 гадоў

30 лістапада адбылася юбілейная паэтычна-музычная вечарына «Клуб збірае сяброў» у літаратурным клубе «Шчырасць» пры бібліятэцы № 22. Ініцыятарам стварэння клуба і кіраўніком з'яўляецца старшыня Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхась Пазнякоў.

Пачалі вечарыну супрацоўнікі бібліятэкі, якія выказалі падзяку Саюзу пісьменнікаў Беларусі за шматгадовае супрацоўніцтва. Міхась Пазнякоў уручыў ганаровыя граматы за шматгадовае супрацоўніцтва з Мінскім гарадскім аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі і актыўны ўдзел у рабоце.

Вершы чыталі паэты Валянціна Драбышэўская, Кацярына Роўда, Міхась Пазнякоў. Паэтэса, бард Таццяна Жылінская выканала пад гітару некалькі песень на словы Міхася Пазнякова, Анатоля Аўруціна і свае. Аўтар музыкі і выканаўца Аляксандр Страцэўскі выступіў з музыкальнымі кампазіцыямі на словы Міколы Шабоўіча, Валянціны Паліканінай і Міхася Пазнякова.

Удзельнікі вечарыны прагледзелі мультымедыю прэзентацыю з мерапрыемствамі, якія праходзілі ў клубе на працягу дзесяці гадоў.

У гэтым годзе да клуба далучыліся і вучні сярэдняй школы № 170 г. Мінска пад кіраўніцтвам настаўніка беларускай мовы і літаратуры Алены Дубікоўскай. Некаторыя з іх выказалі жаданне пісаць вершы і ўдзельнічаць у літаратурных конкурсах Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Аляксандра **КАРЖАНЕЎСКАЯ**
Фота **Васіля КУЛШКОВА**

імпрэзы

Пад зоркай Максіма

У сталічнай дзіцячай бібліятэцы № 16 прайшла сустрэча старшакласнікаў сярэдняй школы № 151 з паэтэсай Інай Фраловай.

Іна Мікалаеўна звярнула ўвагу, што сустрэча адбываецца напярэдадні 132 угодкаў класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча. Расказала пра некаторыя малавядомыя факты з творчай біяграфіі паэта, прапанавала звярнуцца да паэзіі класіка. А таксама распавяла пра некаторых творцаў, хто актыўна ўдзельнічае ў сучасным літаратурным жыцці. Пазнаёміла юных аматараў высокага мастацкага слова з некаторымі кніжнымі навінкамі.

Напрыканцы прагучалі ўласныя вершы Іны Фраловай.

Ганна **СТАРАДУБ**

Гарчынка песні недапетай

У Зэльвенскай раённай бібліятэцы на чарговым пасяджэнні аматарскага аб'яднання «Ліра» адбыўся паэтычны вернісаж «Летуценніца на скразняках эпохі», прысвечаны Яўгенію Янішчыц.

Вядучыя пазнаёмілі прысутных з цікавымі фактамі з біяграфіі паэтэсы. Дэклямавалі любімыя вершы аўтара. А верш «Дыялог любові» з перапіскай Сяргея Панізініка і Яўгенію Янішчыц чудаўна выканалі вучні 11 класа.

Пра вельмі кароткі жыццёвы шлях і ў той жа час вялікую творчую спадчыну паэтэсы распавяла бібліятэкар Каралінскай інтэграванай бібліятэкі падчас літаратурнай гасціўні «Гарчынкі песні недапетай». А моладзь дэклямавала вершы «Я вас люблю», «Добры вечар, земляк!», «У бабулі Паланеі», «Мой падарунак» і інш.

Вольга **КАМЯКЕВІЧ**

Выратаваць дабрыню

Клуб творчых жанчын «Спадарыня», створаны ў 2015 годзе пры Мінскім гарадскім аддзяленні Саюза пісьменнікаў Беларусі, распачаў ужо дзявяты сезон. Сустрэча прайшла, як заўсёды, у публічнай бібліятэцы № 5 г. Мінска.

На пачатку пасяджэння адбылося віншаванне юбілярак — сябровак клуба, чыя круглая дата нараджэння выпала на лета і пачатак восні: Людміла Бурдыка, Людміла Дзіцэвіч, Тамара Залеская, Таццяна Дашкевіч, Наталія Касцючэнка, Наталія Казапалянская. Старшыня МГА СПБ Міхась Пазнякоў

уручыў кветкі і выказаў цёплыя, шчырыя пажаданні шчасця і поспехаў у творчасці.

Пасяджэнне клуба было прымеркавана да Сусветнага дня дабрыні. У святга ёсць свой сімвал — адкрытае сэрца. У Дзень дабрыні належыць рабіць добрыя справы і натхніць іншых на гэта, гаварыць усім добрыя словы і кампліменты, дарыць кветкі незнаёмым.

А яшчэ адна з задач святых — аб'ядноўваць дабрыню нацыі, нягледзячы на расы, нацыянальнасці, веравызнанне, розныя мовы, культурныя традыцыі... Сучасны свет, якому бракуе любові і міру, выратуецца дабрыню.

Сяброўкі клуба «Спадарыня», якому далі назву «Даў нам Бог дабрыню...», чыталі свае «добрыя» вершы і эсы, спявалі «добрыя» песні, расказвалі цікавыя «добрыя» жыццёвыя гісторыі.

Прадстаўнікі літаратурна-мастацкіх і грамадска-палітычных часопісаў «Алеся» «Нёман», «Полымя» расказалі пра свае выданні і рэдакцыйныя планы на 2024 год. Творы многіх пэтак і пісьменніц, якія ўдзельнічалі ў пасяджэнні, знаходзяцца ў рэдакцыйных партфелях. Прапанавана падтрымаць выданні падпіскай на наступны год.

Тамара **БУНТА**,
старшыня клуба

Тры сустрэчы на радзіме

Прыязджаючы ў бацькоўскі дом у вёску Патапаўка на Будакашалёўшчыне, Анатоль Зэкаў заўсёды наведвае мясцовую школу, якую сорак адзін год таму скончыў, сустракаецца з вучнямі і настаўнікамі, презентуе і дорыць бібліятэцы свае новыя кнігі, распавядае вясыялыя гісторыі, чытае вершы.

Так было і гэтым разам, хіба што з адным адрозненнем: ён не чытаў вершаў — іх чыталі юныя землякі, вучні Ксенія Сцепанькова, Наста Харунжык і Надзея Гарэлікава. А перад тым настаўніца беларускай мовы і літаратуры Вольга Капыловіч нагадала пра і так знаёмы школьнікам жыццёвы і творчы шлях сляннага выпускніка школы, ганаровага грамадзяніна Будакашалёўскага раёна. Анатоль Мікалаевіч адказаў на пытанні вучняў, ілюструючы некаторыя канкрэтныя эпізоды са свайго жыцця і літаратурнай творчасці.

Анатоль **ЗАРЭЦКІ**

юбілеі

Прычаленыя вёсны Казіміра Камейшы

Літаратурна-музычная імпрэза «Тут мае вёсны прычалены», прысвечаная 80-годдзю Казіміра Камейшы, прайшла ў Брылёўскай сельскай бібліятэцы-клубе Магілёўскага раёна.

Для прысутных аживалі старонкі біяграфіі юбіляра, яго творчасці, якая ўпрыгожвае айчынную літаратуру. Пасля прагляду відэасюжэтаў, прысвечаных Казіміру Камейшы, адбылося знаёмства з кніжнай выстаўкай, дзе асабліва цікаваць выклікалі кнігі з аўтаграфамі паэта.

Кампазітар Мікалай Яцкоў расказаў аб сяброўстве і сустрэчах з Казімірам Вікенцьевічам і аб сумеснай творчай працы, вынікам якой стаў цыкл песень. Удзельнікі сустрэчы паслухалі некалькі твораў з гэтага цыкла ў аўтарскім выкананні.

Юлія **ЯЦКОВА**

«ЛіМ»-люстэрка

Артысты Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага музычнага тэатра выступаюць за мяжой, паведамляе агенцтва «Мінск-Навіны». Да 29 снежня гастролі трупы класічнага балета тэатра праходзяць больш як у 40 гарадах Германіі. Гэта Берлін, Патсдам, Гановер, Лейпцыг, Дрэздэн, Франкфурт і іншыя. Гледчыя маюць магчымасць убачыць балеты «Шчаўкунчык» і «Лебядзінае возера» П. І. Чайкоўскага. Між тым з 7 да 10 снежня артысты тэатра гастралююць у Разані. На сцэне абласнога драматычнага тэатра беларусы паказалі мюзікл «Трыстан і Ізольда» А. Сімона, «Яўрэйскае шчасце» В. Баснера, «Залатога кураня» В. Улановскага, музычнае рэвю «Нараджэнне зорак» і музычную камедыю «Гульня каханяня».

Стравы беларускай кухні прадставілі ў Таліне сьна каляднай сустрэчы-канцэрце, арганізаванай беларускім культурным таварыствам «Пялёстка», перадае БелТА. У мерапрыемстве прыняў удзел часовы павераны ў справах Рэспублікі Беларусь у Эстонскай Рэспубліцы Аляксей Зубко, прадстаўнікі беларускай дыяспары і эстонскай грамадзяне. Прагучалі песні вядомых беларускіх выканаўцаў, выступілі беларускія і эстонскія творчыя калектывы. Удзельнікі і госці сустрэчы маглі прадагуставаць традыцыйныя беларускія стравы.

Вялікі тэатр Беларусі і Самарскі акадэмічны тэатр оперы і балета імя Д. Д. Шастаковіча плануюць стварыць сумесную пастаноўку. Аб гэтым паведаміла генеральны дырэктар Вялікага тэатра Беларусі Кацярына Дулава. «Вопыту такога ўзаемадзеяння ў нас пакуль не было, — расказала Кацярына Дулава. — Я ведаю, што ёсць крытыка ў адрас такой капрадукцыі. Яна мае свае падставы, якія датычацца таго, што ад гэтага праект нібыта становіцца менш арыгінальным. Але мне здаецца, што калі пастанавіць да справы з прафесіяналізмам, разуменнем і душой, то можа атрымацца вельмі цікавае ўзаемадзеянне творчых дзеячаў». Для пастаноўкі выбралі оперу «Руслан і Людміла». Мяркуюцца, опера будзе цікавай і дарослым, і дзецям.

Міжнародны дзень арабскай мовы прайшоў у Мінску. Сёлета святкаванне сулала з 50-й гадавінай надання ёй статусу адной з шасці афіцыйных моў ААН. У гонар падзеі ў Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце кафедра ўсходніх моў арганізавала шэраг мерапрыемстваў для студэнтаў, у тым ліку конкурсы арабскай каліграфіі, перакладу, прамоўніцкага майстэрства. Як інфармуе агенцтва «Мінск-Навіны», другі год запар Міжнародны дзень арабскай мовы ў МДЛУ праходзіць пры падтрымцы пасольстваў арабскага свету, таму гэтым разам устаноў адукацыі наведваюць Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Дзяржавы Палесціна ў Рэспубліцы Беларусь Ахмед Махамед Алмадхуб.

Лаўрэатка «Оскара» актрыса Лупіта Ніёнга Берлінскага кінаагляду. Фестываль будзе праходзіць з 15 да 21 лютага. Як адзначылі арганізатары, Лупіта Ніёнга дэманструе ўніверсальнасць, узаемадзеянне з рознай аўдыторыяй і прыхільнасць адной ідэі, якая пазнаецца ў яе гераінях. Артыстка вядомая на ўдзеле ў такіх стужках, як «12 гадоў рабства», «Чорная Палэа», «Мы» і іншых. У наступным годзе з яе ўдзелам выйдзе прыквел «Ціхага месца» — «Дзень першы».

Тым часам стала вядома, хто ўзначаліць журы Канскага кінафестывалю. Рэжысёр, сцэнарыст і актрыса Грэта Гервіг, вядомая па стужках «Барбі» і «Лэдзі Бёрд», стала першай амерыканскай пастаноўшчыцай у падобным статусе. Яе камедыя «Барбі» сёлета сабрала ў сусветным пракаце 1,4 млрд долараў і з'яўляецца самым касавым праектам года. Цяпер творца працуе над двума экранізацыямі «Хронік Нарні» для Netflix. Арганізатары паведамілі, што 77-ы Канскі кінаагляд запланаваны з 14 да 25 мая. Дакладная конкурсная праграма фестывалю і калегі Грэты Гервіг па журы будуць аб'яўлены пазней. Папярэдні Канскі агляд праходзіў пад кіраўніцтвам Рубена Эстлунда і скончыўся перамогай судовай драмы «Анатомія падзення».

Брытанскі пастаноўшчык Рыдлі Скот узначаліць новы праект — вострасюжэтыны трылер «Бомба». Карціну выпусціць студыя 20th Century. Дзеянне фільма будзе разгортвацца ў Лондане. Галоўны герой — дасведчаны перагаворчык Фрэнкі Іпаліта. Асноўнымі рэфэрэнсамі для будучага фільма стануць стужкі «Сабачы поўдзень» з Аль Пачына і «Хуткасць з Кіану Рыўзам». Між тым карціна заснавана на кароткім аповяданні Кевіна МакМаліна, які асабіста адаптуе сцэнарый. Як нагадвае Deadline, Рыдлі Скот сёлета выпусціць гістарычны эпік «Напалеон». Цяпер рэжысёр вядзе здымкі «Гладыятара 2», рэліз якога намечаны на восень 2024 года.

Цікавінкі ад Яўгенію **ШЫЦЬКІ**

Літаратура

Даклад старшыні СПБ Алеся Карлюкевіча на пашыраным

Сёння мы сабраліся на размову ці, дакладней, на сустрэчу, якая ў межах пашыранага пленума Саюза пісьменнікаў Беларусі дазволіць нам выказацца на даволі грунтоўную, магчыма, бясконцую тэму з пункту гледжання стасункаў літаратуры і грамадства — тэму «Літаратура і выхаванне». Так называецца галоўная павестка работы пашыранага пленума Саюза пісьменнікаў Беларусі, да ўдзелу ў якой мы запрасілі не толькі членаў праўлення, але і адказных работнікаў органаў дзяржаўнага кіравання — супрацоўнікаў міністэрстваў інфармацыі, культуры, адукацыі, а таксама Нацыянальнага інстытута адукацыі. Мы запрасілі і бібліятэкараў, кіраўнікоў цэнтралізаваных бібліятэчных сістэм, а таксама кіраўнікоў навукова-даследчых устаноў, а таксама кіраўнікоў навукова-даследчых устаноў, а таксама кіраўнікоў навукова-даследчых устаноў, а таксама кіраўнікоў навукова-даследчых устаноў...

Рытуху чытаць да сённяшняга выступлення, я знайшоў адну цытату з дакумента, складзенага двама аўтарскімі пісьменнікамі больш чым паўвека назад. Стогадоў юбілей аднаго з іх наша грамадства будзе адзначаць літаральна праз месяц. Не спяшайцеся абвінавачваць мяне ў архаічнасці, а проста падумайце над гэтымі словамі: «Літаратура заўсёды была складаным участкам выхавання і ідэалагічнай работы. Сёння ж асабліва. Барацьба дзвюх ідэалогій узвышае мастацкі крытэры да якасці літаратурных твораў. Болей строгім і патрабавальным стаў наш чытач. У гэтай сувязі асабліва прыкрыя недахопы беларускай літаратуры і крытыкі на сучасным этапе, якія часцей за ўсё зводзяцца да абстрактнай трактовкі маральна-гуманістычных праблем, да недаацэнкі літаратуры ідэалагічнай спадчыны 30—40-х гг., скажэння карцін Вялікай Айчыннай вайны і падзеі пасляваеннага будаўніцтва». Не буду развіваць далей думку ў частцы таго, супадаюць ці не з сённяшнім часам словы, выкладзеныя людзьмі, мастакамі слова, якія на свае вочы бачылі ўсе жорсткія правы ваеннага часу, мелі права ўжо тады даць ацэнку творчай, літаратурнай рэчаіснасці. Ды і ў наступныя дзесяцігоддзі свайго жыцця яны пацвердзілі свой грамадзянскі аўтарытэт.

Ці разумеем мы, сённяшнія вартыя мастацкага адлюстравання жыцця, праякі, паэты, драматургі, публіцысты, літаратурныя крытыкі, усю вагу адказнасці за час, за правы чалавечнасці, вернасці роднай Айчыне, вагу адказнасці за сваю і нашых сучаснікаў грамадзянскасць? Пра гэта — такая ўжо доля пісьменніка — мала гаварыць у сваім аспрэчэнні, нават мала гаварыць на сустрэчах з чытачамі, хаця жывы дыялог — таксама працэс выхавання. Асабліва калі сутыкаюцца розныя ўзроствы і сацыяльныя групы сучаснасці. Адказваць на пытанне асэнсавання грамадзянскасці вярта найперш усё ж праз мастацкі творы. Праз вышпаваныя талентам і натхненнем у цішы кабінета, за рабочым пісьменніцкім сталом, раманы, апавесці, апавяданні, п'есы, паэтычныя і таксама публіцыстычныя творы.

Можна, і не будзем моцна чапляцца за сказанае нашымі папярэднікамі пра «літаратурна-ідэалагічную спадчыну 30—40-х гг.», але ж не скажаць пра тое, што мы, пісьменнікі, у большасці сваёй маўкліва сузіралі разбуральнае, абгорнутае ў паперу, словы пра вайну, пра Вялікую Айчынную вайну розных і ў Беларусі вышпаваных «своравых-рэзнікаў». Спатрэбіўся немалы адзек часу, каб сённяшняе пакаленне 50—60-гадовых літаратараў звярнулася да драматычнай і гераічнай памяці пра 1941—1945 гады. У школе па-ранейшаму, на шчасце, вучаць, чытаюць вершы паэтаў-франтавікоў, народных паэтаў Беларусі Пімена Панчанкі, Аркады Куляшова, Пятруся Броўкі, Максіма Танка. Хрэстаматыі, анталогічнага характару зборнікі, якія з густам укладзены супрацоўнікамі выдавецтва «Мастацкая літаратура» і выдадзены пры падтрымцы Міністэрства інфармацыі краіны, усё яшчэ, на шчасце, друкуюцца з вершамі Міколы Сурначова, Алеся Бачылы, Анатоля Астрэйкі, з вершамі, словы якіх працягваюць сэрца, прымушаюць яго біцца часцей. А васьм калі аглядзець мінулыя дзесяцігоддзі, то ці шмат такіх вершаў з'явілася з-пад пера нашых сучасных паэтаў. Можна, і няправільна я раблю, пачынаючы пошук літаратуры, важкай для выхавання грамадства, выхавання моладзі, з паэзіі. Але раблю гэта наўмысна. Па той простае прычыне, што вельмі ўжо паэзія як від літаратуры, як частку нацыянальнай культуры прымушаюць знікаць перад сённяшнімі часамі. І тыражы паэтычных зборнікаў зусім мізэрныя, і часцей выходзяць паэтычныя кнігі ў прыватных выдавецтвах зусім невялікімі тыражамі. Хаця ёсць і выключэнні. Як прыклад — кніжная серыя «Новая бібліятэка беларускай паэзіі» ў «Мастацкай літаратуры». Выйшлі зборнікі Яўгена Янішчыца, Анатоля Грачанікава, Навума Гальпяровіча,

ведаю, што рыхтуецца кніга Еўдакіі Лось. А васьм ці знойдуць кнігавыдаўцы на старонках нашай літаратурна-мастацкай перыёдыкі, асабліва ў «Маладосці», у газеце «Літаратура і мастацтва», сённяшнія творы пра Вялікую Айчынную вайну?.. Здаецца мне, што пытанне гэта рытарычнае. Сябры паэты, аглядзеўшыся, скажыце слова, балючае і праўдзівае, пра вайну, пра нашых дзядоў, прадзедаў, большасць якіх засталася ляжаць у зямельцы далёка ад нашых лясцоў, рэк, ад нашых паселішчаў, у той зямельцы, на якой растружылі, размалацілі помнікі абаронцам, сапраўдным барацьбітам супраць фашызму. Легендарны летпісец Вялікай Айчыннай Сяргей Смірноў, аўтар кнігі «Брэсцкая крэпасць», уганараванай Ленінскай прэміяй, чалавек, які ўзнавіў праўду ў дачыненні да абаронцаў Брэста і савецкіх рубжогоў, з такім жа імгненнем узнаўляў памяць пра абаронцаў Ліепая ў 1941 годзе. Вось што пісаў Сяргей Смірноў Пятру Машэраву ў 1966 годзе: «Зараз мой новы гітомец — латышскі горад Ліепая — 25—26 чэрвеня рыхтуецца адзначаць 25 гадоў сваёй абароны... А Ліепая ж яшчэ не горад-герой (хаця я ўпэўнены, што ім будзе, як быў упэўнены шмат гадоў назад у будучым лёсе Брэсцкай крэпасці)...» А ў 2022 годзе,

25 кастрычніка, быў дэманціраваны помнік абаронцам Ліепая, была разбурана мемарыяльная сцяна з барельефам, помнік, які некалі ўсталяваўся ў знак 25-годдзя абароны, у 1966-м... Сярод герояў тыднёвай абароны латышкаў горада былі ў братэрскай страі і нашы продкі — ураджэнцы Беларусі. Не ведалі яны яшчэ тады, што першымі памагатымі нямецкіх карнікаў у генацыдзе, знішчэнні дзясяткаў тысяч беларусаў у наступныя гады акупацыі на Асвейшчыне, Верхнядзвіншчыне будуць і латышскія калабаранцыяністы. Аперацыя па знішчэнні людзей і іх паселішчаў была названа з прэтэнзіяй на высокі стыль — «Зимнее волшебство». Некаторы час назад былі выдадзены публіцыстычныя кнігі пра спаленыя вёскі Асвейшчыны. Чаму б сучасным пісьменнікам не паісці следам, не раскрыць гэтую тэму болей глыбока, уздышы за аснову і новыя факты, знойдзеныя супрацоўнікамі Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь ў час шырокамаштабнай працы па выяўленні сапраўдных маштабаў генацыду беларускага народа?! Журналісты сумесна з даследчыкамі, у тым ліку мясцовымі краязнаўцамі, музейшчыкамі, зрабілі цэлы шэраг кніг пра генацыд у нашай роднай Беларусі. А што ж псіхологі чалавечых душ, пісьменнікі, якім наканавана лёсам паглыбляцца ў праўду жыцця, выносіць на паверхню з цянегаў памяці ўсё боль нашых прашчурцаў?! Рабіць так і на такім мастацкім узроўні, як мастакі слова — нашы папярэднікі: Міхась Лынькоў, Іван Мележ, Іван Шамякін, Васіль Быкаў, Алесь Савіцкі, Іван Навуменка, Янка Брыль, Іван Пташнікаў, Рыгор Няхай, Уладзімір Дамашэвіч, Антон Алешка, іншыя пісьменнікі — франтавікі і партызаны, нашы папярэднікі — дзеці вайны Іван Чыгрынаў, Мікола Купрэў, Уладзімір Калеснік... Я назваў толькі частку літаратараў, чые вочы з фатаграфічных партрэтаў у час Урокаў мужнасці сустракаюцца з вачыма моладзі ў нашай, Саюза пісьменнікаў, мемарыяльнай зале.

Але ж пра паэзію. У гэтай зале сёння прысутнічае арганізацыйнай працы ў Магілёўскім аддзяленні Саюза пісьменнікаў, узначалыяе яго. І яшчэ — аўтар паэмы, з якой сочыцца кроў яго зямляко з вёскі Боркі Кіраўскага раёна, — паэмы «Марыйка». Такіх твораў, такога ўдумлівага ўшанавання памяці якраз і не стае дзеля таго, каб шыры і болей адчувалася праца нашай літаратуры ў справе выхавання сучасніка. Як і не стае прозы, роўнай апавесці, апавяданням лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Уладзіміра Саламаха, які, хаця і нарадзіўся пасля Вялікай Айчыннай

вайны, але ўвабраў у сябе ўвесь бацькоўскі боль, усю праўду пра вайну, які асэнсавана паказваў і паказвае, якімі маральнымі пакутамі жылі нашы папярэднікі ў пасляваенныя гады.

Канешне ж, на свядомасць шырокага чытача ў большай ступені і ў наш «някніжны час» уплывае мастацкая проза. Наш пісьменніцкі атрад сёння не такі і малы. Болей чым 700 літаратараў у складзе Саюза пісьменнікаў Беларусі. А якія кнігі апошняга часу засталіся ў памяці, з тых, што вырашаюць сапраўды не толькі эстэтычныя задачы, не толькі з'яўляюцца ўвасабленнем розных пошукаў фармальнага характару, дзе фэнтэзі суседнічае з рознымі смс-жанрамі ці нечым падобным. Так, вага мастацкай формы вялікая, яе нельга не ўлічваць, але ж не меней, а шмат болей значыць ідэя, з якой пісьменнік збіраецца прыйсці і прыходзіць да чытача. Творчая ўдача пісьменніка Мікалая Чаргінца, яго прыклад як народнага пісьменніка Беларусі, адзначанага гэтым высокім званнем Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэнкі ў мінулым, 2022-м, годзе, — раман «Аперацыя "Кроў"». Кніга вытрымала некалькі выданняў. Трапіла, дзякуючы падтрымцы двух міністэрстваў — інфармацыі і культуры, літаральна ва ўсе бібліятэкі краіны. Добра было б, каб кніга была і ў ўсіх школах рэспублікі. Пра яе варта шыры і болей грунтоўна пісаць літаратурнай крытыцы. Не проста прэзентацыі арганізоўваць, а чытацкі канферэнцыі, і абавязкова — з удзелам самога аўтара, які гатовы прыйсці ў любую аўдыторыю, найперш да нашай студэнцкай і вучнёўскай моладзі. У аўдыторыю, якая ўжо папярэдне адкрые для сябе эмест рамана, на старонках якога ў гераічнае спаборніцтва, у сваю вайну, і вайну перакананна таксама, з фашыстамі ўступаюць зусім маленькія дзеці. Некаторы час назад у кінапракат прыйшоў цэлы шэраг перакананых мастацкіх фільмаў расійскай вытворчасці. Многія з нас глядзелі балючыя кадры пра здзекі з мірнага насельніцтва, пра катанні, у якіх фашысты выяўлялі не ўласцівую псіхічна здаровым людзям фантазію. Вось бы ўбачыць на кінаэкранах усёй нашай краіны мастацкі фільм «Аперацыя "Кроў"». Гэта быў бы яшчэ і падарунак дзяржавы, Міністэрства культуры творчым асяродкам краіны, напамін пра тое, што генацыд у фактах, у памяці сведкаў, у лёсах дзяцей з Сёмкава, пра якіх напісаў Мікалай Іванавіч Чаргінца, у карціне пра дзіцячы канцлагер у Скобраўцы, якую намалюваў народны мастак СССР Міхалі Савіцкі, сам вязень фашыскага канцлагера, у верхах пра ўласны канцлагеры досвед Міколы Аўрамчыка, у нарысах і п'есах Алеся Махнача, які ў Брэсце трапіў у палон і прайшоў праз некалькі фашысцкіх катогуняў, вярнуўся інвалідам і ўсе пасляваенныя гады, нягледзячы на розныя складанасці, займаўся ваеннай тэмай.

Наўрад ці большасць з удзельнікаў сённяшняга пашыранага пленума заўважыла кнігу дакументальнага характару «Беразьянка». Яна выйшла невялікім накладам, здаецца, 100 экзэмпляраў. Пад вокладкай выдання, над яким доўгі час працавалі ваенныя вучоныя, адзін з іх — член Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Плавінскі, — выключна дакументальны расповед пра лёс адной спаленай вёскі. Трагічная старонка ў жыцці мірных людзей, падрабязныя сведчанні людзей, якія выжылі ў вогненным пекле, сведчанні іх дзяцей і ўнукаў. Калі чытаеш пра Беразьянку, не ўнікае і думак вызначана ў ацэнках формы гэтага твора. Калі чытаеш пра Беразьянку, паўстаюць старонкі дакументальнай памяці, выкладзенай у кнізе Алеся Адамовіча, Янкі Брыля, Уладзіміра Калесніка «Я з вогненнай вёскі», якая некалі стала падзеяй для ўсёй Савецкай краіны, мастацкім і грамадзянскім асэнсаваннем трагедыі, генацыду народа Беларусі ў Вялікай Айчыннай вайне. Такія кнігі варты сістэмнага перавыдання, як і сістэмнага вяртання да іх літаратурна-мастацкай крытыкі, беларускага літаратуразнаўства. Думаю, што «Беразьянка» Аляксандра Плавінскага і Андрэя Шавеля будзе перавыдадзена і накладам большым, і абавязкова ў дзяржаўным выдавецтве. А тое, што бібліятэкі краіны ў набываць гэтай кнігі падтрымаюць новы творцы і грамадзянскі праект, які падтрымае сетка дзяржаўных кнігарняў «Белкіна» ў распаўсюджванні кнігі, сумнавацца не даводзіцца.

Некалькі слоў пра зробленае вядомым журналістам, дзіцячым пісьменнікам, празаікам з Жабінкі Анатолем Бензеруком. Толькі што пабачыла свет яго грунтоўна дакументальная апавесць пра жабінкаўскую вёску Драўлява, спаленую фашыстамі ў час карнай аперацыі «Трохвугольнік». Назва твора — «Галавасек». 190 чалавек былі спалены і забіты 11 верасня 1942 года. Сярод 190 ахвяр — 103 ва ўзросце да 30 гадоў, пяці дзяцічымкам не споўнілася і года. Анатолю Бензеруку, займаючыся тэмай, унёс многія і фактаграфічныя,

і выхаванне

Пленуме Саюза пісьменнікаў Беларусі 14 снежня 2023 г.

лічбавыя праўкі. Але зараз размова не пра гэта. Пісьменнік здолеў не проста нагадаць, шчыра, пранікнёна, з усім сваім уласным болей правёў глыбокае дакументальнае расследаванне і па-мастакцу здолеў стварыць свой творчы помнік вёсцы, якая не адраділася. Кніга каштоўная развагамі, адступленнямі, думкамі высокага грамадскага гучання, філасофій сённяшняга стаўлення да тэмы трагедыінасіці, ахвярнасці, пакут папярэдніх пакаленняў.

Толькі што здарыліся ў друкарню раман лаўрэата Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі Уладзіміра Гаўрыловіча «Любі бліжняга твайго». Пісьменнік працягвае філасофскае асэнсаванне аднасці розных пакаленняў, імкнецца з вышыні сённяшняга часу сфарміраваць вобраз беларуса, які пакутуе разам з народам, які ўзвышаецца разам з народам, які думае, разважае пра будучыню. Кнігі Анатоля Бензерука, Уладзіміра Гаўрыловіча павінны прыйсці ў школу. Давайце разам з арганізатарамі асветы, адукацыі дадзім ім жыццё ў школьнай праграме, у пазакласным чытанні. Заўважым іх у школах не толькі Берасцейшчыны і Гомельшчыны, дзе аўтары жывуць і працуюць, але і па ўсёй краіне. Зусім нядаўна цікавая прэзентацыя «Драмлёва» прайшла ў Брэсцкай абласной бібліятэцы імя Максіма Горькага. А толькі што ў Мінскай абласной бібліятэцы імя А. С. Пушкіна прэзентавалі зборнік паэтычных, празаічных, публіцыстычных твораў «Званю перазвон», які літаратары сабралі са шчыліных радкоў, прысвечаных Хатыні і іншым спаленым, вогненным вёскам Міншчыны. Дзякуй усім аўтарам за гэты мастацка-дакументальны праект, дзякуй ініцыятару гэтай справы — Леаніду Крываносу. Чаму б не зрабіць такую кнігу ў маштабах усёй краіны?!

Паважаныя сябры! Хацелі бы сказаць пра некалькі баляючых момантаў, якія патрабуюць надзвычайнай увагі. Атмасферу, найбольш спрыяльную для нараджэння новых твораў, і на ваенную, гераічную тэматыку перш-наперш, не створыць адна толькі дзяржава, калі можна так сказаць, у асобе Міністэрства інфармацыі як галоўнага дзяржаўнага памагатага ў кнігавыдавецкай дзейнасці і Міністэрства культуры як гаспадара, фінансаванага фундатара па фарміраванні бібліятэч. Атмасфера — гэта дзейсны плён, багатыя практыкі ў прапагандзе айчынных кніг, прапагандзе пісьменніцкай працы. Мы павінны быць удзячны за ўвагу да нашых сціпрых наробкаў грамадска-палітычным перыядычным выданням, якія рэагуюць, аглядаюць кнігі. Але калі гэта з'яўляецца нормай у газетах «СБ. Беларусь сёння», «Сельская газета», «Звязда», брэсцкай «Зарэ» і «Гродзенскай праўдзе», то далёка не ўсе раённыя газеты разказваюць пра кнігі сучасных аўтараў у розных кутках нашай краіны. Паверце на слова, у газетах 1960—1970-х гадоў, у раённых газетах, здавалася б, далёкіх ад вялікіх мастацкіх з'яў, разказвалася пра кожны раман Івана Шамякіна, Івана Навуменкі, Івана Чыгрынава, Янкі Брыля, пра кожную кнігу Пятруся Броўкі, Пімена Панчанкі, Аркадзя Куляшова. І пісалі пра навінкі не толькі крытыкі са сталічных і абласных універсітэтаў і інстытутаў, а яшчэ — і самі журналісты, настаўнікі, шараговыя чытачы. Няўжо гэтая практыка была дрэннай?!

Сёлета мы паспрабавалі ажывіць работу секцыі крытыкі і літаратуразнаўства, якую ў Саюзе ўзначаліў доктар філалагічных навук Валерый Максімовіч. Яго хвалюе ўсё: і творчыя дыскусіі на старонках перыядычных выданняў, і агляды часопісаў, да ўдзелу ў якіх ён запрашаў маладзейшых калег. Спадзяюся, што секцыя дапаможа аб'яднаць розных крытыкаў, літаратуразнаўцаў з універсітэцкіх і акадэмічнага цэнтру літаратуразнаўства. Сябры, болей увагі да сучаснасці! Ваша крытычнае слова дапаможа вызначыць арыенціры развіцця літаратуры шырокага грамадзянскага гучання, твораў, якія наспрыяюць вырашэнню выхавальных задач у школе. Прыходзьце на пляцоўку Саюза, Дома літаратара, абмяркоўвайце тэмы і творы. Мы чакаем вас, чакаем вашай аргументаванай размовы. За вамі — веды, прафесійнае разуменне літаратурных традыцый, добрае веданне гісторыі беларускай літаратуры. Так, можна назваць імяны многіх аўтараў, якія змяшчаюць свае публікацыі ў часопісе «Полымя», асабліва ў ВАКАўскім раздзеле «Навуковыя публікацыі». Часопіс моцна падтрымлівае навукоўцаў, якія працуюць над дысертацыямі альбо, абараніўшыся, развіваюць тэмы сваіх даследаванняў. Несумненна, добрая і патрэбная справа. Але так мала увагі да сучаснага творчага працэсу. Азірніцеся, скіруючы свой творчы досвед да яго абсягаў.

Усё ж пра публіцыстыку. За апошнія некалькі гадоў у СПБ увайшоў шэраг калег, якія працуюць у грамадска-палітычным друку, у газетах «СБ. Беларусь сёння», «Звязда». У гэтым — адзнака часу. Мы напрасілі ўзначаліць секцыю публіцыстыкі СПБ вядомага ўсім

аўтара Андрэя Мукавозчыка. За тры мінулыя гады ён выдаў ладны стос кніг. Спадзяёмся на новыя праекты, якія — аператыўны водгук на тое, што адбываецца вакол, аналіз пазіцыі і творчай інтэлігенцыі. Зборнік нарысаў для аднаго з дзяржаўных выдавецтваў уклала Людміла Гладкая — смелая журналістка, смелая жанчына, якая бавывала і ў гарацых кропках, як кажуць, на лініі агню. І, магчыма, дадасць новае разуменне таму, што адбываецца ў свеце, шмат каму, хто запытаўся ў паэтычны разгляд адно толькі прыродных з'яў. Шмат у галіне гістарычнай публіцыстыкі робяць саццёлаг, палітычны эксперт Сяргей Мусіенка, доктар гістарычных навук, вядомы палітык, нераўнадушны да беларускай гісторыі чалавек Ігар Марзалюк. Мы ўдзячны Ігару Аляксандравічу, што нядаўна ён стаў сябрам нашай пісьменніцкай арганізацыі. Членскі білет мы яму ўручылі на міжнародным сімпозіуме літаратараў «Пісьменнік і час», які праводзіцца Міністэрствам інфармацыі пры падтрымцы Саюза пісьменнікаў Беларусі не першы год. Сёлета ён праходзіў у Беларускам дзяржаўным універсітэце.

Кнігу пра Буйніцкае поле і тыя падзеі, якія звязаны з абаронай Магілёва ў 1941 годзе, падрыхтоўваў пісьменнік, наш калега, член Рэспубліканскага савета па гістарычнай палітыцы Мікалай Барысенка. Нядаўна калегі з Саюза пісьменнікаў Расіі адзначылі яго аўтарытэтную прэмію «Прохараўскае поле». А ў студзені 2023 года старшыня Саюза пісьменнікаў Расіі Мікалай Іванов выказаў ідэю заснаваць супольна з Магілёўскім абласным выканаўчым камітэтам літаратурную прэмію «Буйніцкае поле». Думку нашага калегі з Масквы падтрымаў і губернатар Магілёўскай вобласці Анатоль Ісачанка. Будзем спадзявацца, што ідэя рэалізуецца ў найбліжэйшы час.

У Луніцы — бачыце, ізноў звяртаемся да вопыту калег з глыбіні, так званай правінцыі, але той правінцыі, дзе прысутнічаюць добрыя справы і развіваюцца разумныя творчыя ініцыятывы, — шмат робіць для практычнай работы па патрыятычным выхаванні моладзі Таццяна Канапацкая. Член нашага Саюза, вопытная журналістка, публіцыстка, яна доўгі час выступае арганізатарам Дзён паміці Аляксандра Блока і краязнаўчага пісьменніка Міколы Калінковіча, аўтара некалькіх кніг пра Лунінец, даследчыцкай працы «Палескія дні Аляксандра Блока». Таццяна Канапацкая за апошнія гады падрыхтавала і выдала каля дзесяці зборнікаў «Лунінецкая памяць», у якіх і лёс вогненых падзей Вялікай Айчыннай вайны, і іншыя драматычныя старонкі лунінецкай, берасцейскай памяці. Са сваімі даследаваннямі пісьменніца ідзе ў школы, у розныя ўстановы. Перадае выданыя экзэмпляры ў бібліятэкі. Хіба ж гэта не жывая праца публіцыста па выхаванні грамадства?! Вось толькі ўсе свае зборнікі «Лунінецкая памяць» Таццяна Канапацкая выдае саматужна, збіраючы ахвяраванні, трацячы і ўласныя сродкі. Дапамагчы б ёй — і катораму з дзяржаўных альбо нераўнадушных недзяржаўных выдавецтваў, дапамагчы б ёй і бібліятэчнай падтрымкай.

Гаворачы пра публіцыстыку, дакументальны погляд на апошнія дзесяцігоддзі, на час стварэння Рэспублікі Беларусі, не магу не сказаць пра серыю кніг доктара педагагічных навук, вядомага грамадскага і палітычнага дзеяча, сябра нашага Саюза Аляксандра Радзюкова. Яго кнігі пра вучоных, інтэлектуальную эліту нашай краіны выходзяць на асэнсаванне многіх задач у будаўніцтве новай Беларусі, акрэсліваюць тое, што мы не павінны страціць, прынесці ў заўтра, у чым прадстаўнікі старэйшага пакалення павінны пераканаць маладых, юных будаўнікоў Беларусі.

Такіх кніг і такіх аўтараў адзінкі. А ўжо даўно наспеў час і ў Беларусі выкласці, асэнсаваць апошнія дзесяцігоддзі, мадэль развіцця краіны праз разумную інтэлектуальную літаратуру, праз разумную аналітычную і разам з тым мастацкую публіцыстыку.

Удачыненні да глыбока патрыятычнага твора Мікалая Чаргінца мы ўжо закранулі тэму іншых, блізкіх да літаратуры відаў мастацтва, кірункаў культуры. Некалькі слоў пра драматургію. Так, п'есы сучасных пісьменнікаў не ідуць ці амаль не ідуць на сучаснай прафесійнай тэатральнай сцэне. Хаця варта згадаць зробленае, здзейсненае драматургамі светлай памяці Васілём Ткачовым, светлай памяці Георгіем Марчуком, Таццянай Сівец, іншымі калегамі. Сёння з боку Міністэрства культуры, за што мы і ўдзячны органу дзяржаўнага кіравання, яго пазіцыі, ажывілася работа ў гэтым кірунку. Пакуль, праўда, саміх яркіх п'ес не знайшлося. Конкурс, у якім у якасці членаў журы былі запрошаны і прадстаўнікі нашага Саюза, нічога яркага, на жаль, не выявіў. Відэавочнай падаецца стагнацыя гэтага віду літаратуры. У Саюзе пісьменнікаў за гэты кірунак адказвае кіраўнік Цэнтру папулярызачы літаратуры Анатоль Матвіенка. Мне падаецца, ён зможа разварнуць нашых калег. Але важна зрабіць і нейкія супольныя захады і з Міністэрствам культуры краіны, у першую чаргу прадоўжыць конкурс на найлепшую п'есу. Міністэрства інфармацыі мы напрасілі б нас падтрымаць воль у чым. Не першы год не выяўляюцца пераможцы ў галіне драматургіі. Можна быць, адкарэкціраваць Палажэнне, а гэта, канешне ж, не так проста, бо яно зацверджана ўрадам, — і прысуджаць прэмію не толькі за кнігі п'есы альбо п'ес, але і часопісныя публікацыі разглядаць, а магчыма нават і пастаноўку на сцэне, нягледзячы на тое, што п'еса нідзе не друкавалася.

Паважаныя сябры! Літаратура, мастацкае слова гады становяцца складнікам выхавання грамадства, калі творы, надрукаваныя ў часопісах, выдадзеныя асобнымі кнігамі, заслугоўваюць чытацкай увагі, калі творчыя адкрыцці здзейснены на высокім мастацкім узроўні. У наш Саюз уваходзіць вялікая каманда аўтарытэтных твораў. Імяны, творчыя здобіткі гэтых паэтаў і празаікаў з года ў год перад вашымі вачыма: лаўрэаты Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі, Прэміі Федэрацыйнага прафсаюзаў Беларусі, заслужаныя дзеячы культуры Рэспублікі Беларусь Міхась Башлакоў, Міхась Пазнякоў, Уладзімір Саламаха, Зіновій Прыгодзіч, Міхась Шыманскі, Алена Стэльмах, Васіль Шырро, Наталія Голубева, Тамара Краснова-Гусачэнка, Іван Саверчанка, Віктар Шніп, Казімір Камейша, Людміла Кебіч, Аляксей Бадак, Іван Юркін, Сяргей Трахімэнак, Іна Фралова і многія іншыя нашы калегі. Хацелася б і ўвагі грамадства да гэтых сапраўдных мастакоў слова болей шырокай. Мы вельмі на гэта спадзяёмся. І верым у гэта.

Тое, што мы робім сёння, што плануем на заўтра — калектыўны плён. Ніводная ініцыятыва не знайшла б нармальнай рэалізацыі, калі б не падтрымка кіраўнікоў Мінскага гарадскога, усіх абласных адзяленняў Саюза пісьменнікаў Беларусі. У апарце Саюза па-ранейшаму працуе ганаровы старшыня Саюза народны пісьменнік Беларусі Мікалай Іванавіч Чаргінец. Дзякуючы генерацыі многіх яго думак выбудоўваны і ўмацоўваюцца добрыя адносіны з Адміністрацыяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, урадам нашай краіны, Кіраўніцтвам справамі Адміністрацыі. Гэта вельмі вялікая праца, не заўсёды заўважная, але надзвычайная значная. Я ўдзячны першаму намесніку старшыні СПБ Алене Стэльмах, якая ў апошні год-паўтара ўдзяліла шмат увагі дзіцячаму кнігавыданню, шмат клопатаў аддала падтрымцы дзіцячага чытання, дзіцячага кніжнага фестывальнага руху па ўсёй краіне. Удзячны намесніку старшыні Саюза пісьменнікаў, старшыні прэёмнай камісіі Аляксею Чароту, які вядзе зладжаную працу па папаўненні нашых пісьменніцкіх радой. Вельмі шмат арганізацыйных спраў, асабліва ў стасунках з сілавымі ведамствамі краіны, у арганізацыі розных мерапрыемстваў, у юрыдычным суправаджэнні дзейнасці на плячах кіраўніка Цэнтру папулярызачы літаратуры СПБ Анатоля Матвіенкі. Непрыкметнай часам падаецца праца людзей з апарату, інспектара па кадрах, галоўнага бухгалтара, якіх большасць з членаў праўлення СПБ добра ведае.

Наперадзе — новы, 2024-ы, год. Год 90-годдзя заснавання ў нашай краіне, у Беларусі, Саюза пісьменнікаў. Давайце годна яго сустрэем. І не толькі з пункту гледжання ўшанавання юбілейнай даты, але і нараджэннем цікавых чытачу, патрэбных грамадству мастацкіх твораў.

Сучасная беларуская паэзія і фарміраванне маральна-духоўных каштоўнасцей грамадства

Ці спраўды ў XXI стагоддзі паэзія застаецца сродкам выхавання грамадства? А дыдактычныя магчымасці прыгожага пісьменства ўвогуле карэлююць з сістэмай каардынат маладых аўтараў? Дзе пачынаюць творцам заявіць пра сябе, каб не стаць «у рожкі са старымі» і захаваць самасць? Дзякуючы чаму адбываецца перамяненне традыцый сёння?

Не бяруся адказаць на згаданыя пытанні ў межах аднаго выступлення. Аднак спадзяюся справакаваць прысутных да не аб'яўленых разваг.

Магутную сілу літаратуры аспрэчваюць бессэнсоўна. Яна звязвае часы і пакаленні, захоўвае і перадае назапашаны досвед чалавецтва, натхняе, захапляе, навучае, перасцерагае, выхоўвае. Паэзія як аператыўны спосаб рэакцыі на свет стымулюе сацыяльную эмпатыю, абмяжоўваючыся, тым не менш, найўсімчымі чытацкімі каштоўнасцямі — духоўнымі, этычнымі, эстэтычнымі. «Выхаванне адбываецца заўсёды, нават калі нас няма дома», — гаварыў А. С. Макаранка. І ў гэтым сэнсе ўздзеянне пісьменніка на чытача праз кнігу — адно з самых моцных.

Рэцэнзент часцей успрымае твор з пункту гледжання задавальнення, а не жадання разабраць яго на састаўныя элементы (так званая «наіўная» чытацкая стратэгія). Чым менш эстэтычная дыстанцыя паміж творам і публікай, тым вышэйшая ступень эмацыянальнай уцягнутасці індывіда ў працэс яго спачіжэння. Але гэта базавы патэнцыял любога віду мастацтва. Што да яго канкрэтнага ўвасаблення?

Паэзія з ранняга дзяцінства ўзбагачае вобразнае мысленне і маўленне чалавека, практыкуе яго паэтычны слых, наладжвае пачуццё рытму, такту, тэмбру, тэмпу, інтанацыі, а галоўнае, пры дапамозе мастацкіх сродкаў выразаецца і распаўсюджае пра любоў, дабро, сяброўства, справядлівасць і іншыя фундаментальныя катэгорыі фарміравання здаровай асобы (як вынік — нацыі).

Гаворачы пра ступень уплыву сучаснай беларускай паэзіі на духоўнае выхаванне грамадства, мы невыпадкова пачынаем з літаратуры для новага пакалення. «Дзіцячыя кнігі чытаюць дзеці (калі чытаюць), але выбіраюць гэтыя кнігі бацькі», — значыць англійскі філосаф і драматург Уільям Годвін. Лавіруючы паміж самавыўленнем і патрэбай навучыць, выхаваць, накіраваць, многія айтчыныя аўтары працуюць для розных узроставых груп. Так было і з класікамі прыгожага пісьменства Петрусём Броўкам, Кандратам Крапівой, Васілём Віткам, Паўлюком Пранузам, Эдзі Агняцэў і інш. Да іх творчасці звяртаюцца пастаянна. А што важней — іх справу працягваюць праз дзесяцігоддзі. Сённяшняму маленькаму чытачу, напэўна, знаёмыя імяны Казіміра Камейшы, Міколы Мятліцкага, Міколы Шабовіча, Раісы Баравіковай, Анатоля Зэкава, Уладзіміра Мазго, Міхаса Пазнкова, Міколы Маляўкі, Міколы Чарняўскага, Ніны Галіноўскай, Алеся Бадака, Віктара Шніпа, Іны Фраловай, Ірыны Буторынай і інш.

«Беларусь», «Родная мова», «Дзякуй», «Кім быць?», «Наш род», «Дзед і ўнук», «Мама маёй маці», «Жадаю жыццё ў міры», «Адкрыў для сябе», «Пра дружэбакоў і пра шпакоў» — галоўныя і далёка не вычарпальныя тэмы на старонках найстарэйшага беларускага літаратурна-мастацкага часопіса для дзяцей «Вясёлка». Вершы для малых і па сутнасці, і па форме асабліва — накіраваны, напрыклад, на развіццё арфаэпічных

зольнасцей (скарагаворкі, лічылкі, «легкамоўкі» і інш.). Сказанае патрабуе ад аўтараў не толькі педагагічнай, але, найперш, філалагічнай падкаванасці. Ужо не кажучы пра базавыя веды ў дзіцячай псіхалогіі.

Дзеці не любяць правільны, але, як вядома, паважаюць прыклады. Звяртаючыся да маленькага чытача праз трэціх асоб, паэты ствараюць узоры для пераймання, калі няма адваротнай задачы — высьмеяць негатыўныя якасці/паводзіны лірычнага героя, як у Рыгора Остэра ў «Шкодных парадах» (прыём правакатываўнай педагогікі).

Класічныя навучальна-выхаваўчыя прыёмы, напрыклад, выкарыстоўвае вядомы беларускі паэт Анатоль Зэкаў:

*Перад націскам у першым складзе
Я замест Е, Ё выводзіць Надзею.
Піша: лес — лясны, а мёд — мядовы...
Вы запомніце правіла гатовы?*

Вершы прыкладнага кшталту суседнічаюць на старонках выдання з вершамі анталогічнымі, філасофска-медытацыйнымі, пейзажнымі, што па меры магчымасці ўтрымліваюць дыдактычную аўтарскую канатацыю.

*— Ёсць ісічна спрадвечу,
Табе пара ўжо знаць:
Спраўдным чалавекам
Павінен кожны стаць
Ніна Галіноўская*

*Словам, браце, даражы,
А скажышы — дакажы.
Расціслаў Бенярук*

*З дрэва ягад не чапай,
На зіму іх пакідаем.
Будзе птушачкам ласунак,
Ад рабіны падарунак.
Серафіма Бестава*

Ніводны нумар «Вясёлкі», як і яе маладшага брата «Бусі», не абыходзіцца без першай спробы піра. Рэдакцыйны партфель палаяўнаецца лістамі з усёй Беларусі. Іх аўтары — звычайныя хлопчыкі і дзяўчынкі, якія яшчэ толькі спасцігаюць законы паэтычнай мовы. Заахвоціць, падтрымаць такіх дзяцей — важная задача рэдакцыйнай калегіі. Прыгадайце і свае першыя публікацыі. Многія з прысутных, я ўпэўнены, з цеплынёй захоўваюць іх у сваіх архівах.

Патрыятычная тэматыка, варта адзначыць, адкрыла дзверы ў вялікае мастацтва многім выбітным аўтарам, пакрысе ўскладняючыся і абрастаючы жыццёвай мудрасцю. Аднак паслухайце, як пранізліва і шчыра, хоць не без юнацкага максімілізму, гучаць радкі дзевяцікласніцы мінскай гімназіі Дар'і Раманьковай:

*Мая Радзіма — гэта наша вёска
І хаты, што стаяць уздоўж дарог,
Луці, палі і стройныя бярозкі —
Усё, што наш народ збярэ.*

Радзіма для дзяўчынкі — гэта «песня жаўрука», «карагод Купальскі», «першы жніўны колас», «бульбяныя стравы», «ручнікі, абрусы» і, урэшце, канстатуе юная паэтэса, Радзіма — гэта беларусы. Як бачым, з акіялагічнай шкалай у падлеткаў усё нармальна. Што, напэўна, не з'яўляецца адзінаквым выпадковым прыкладам. Згодна з апытанкай, праведзенай сярод чытачоў «Бярозкі» ў май бягучага года, найбольшым попытам карысталася менавіта гістарычная тэматыка, наступіўшы месца экалагічнай і нават спартыўнай. Непасрэдна і шчыра прызнаваліся дзеці ў любові бацькам (тэма сям'і ўшанавана асаблівай увагай), звярталіся да «матулі-мовы» з просьбай не згінучы у вяках, разважалі пра «мірнае неба» над Беларуссю, услаўлялі подзвіг ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны. Не забыліся і пра Хатынь. Аднайменны верш вучаніцы Бараўлянскай школы Анастасіі Шмальковай асаблівым чынам адгукаецца ў 80-ую гадавіну памяці хатынскай трагедыі:

*Хатынь — гэта памяць,
Каб нам не забыцца,
Што ў час старадаўняй
Паспела адбыцца.
Каб ведалі,
Колькі каштуе свабода,
І каб не забыліся
Пра подзвіг народа.*

Творчасць маладога пакалення не абмежавана выключна грамадзянскай лірыкай (тое прадкытавана ўзростам). Пішуць дзеці пра святы, зімовыя забавы, летнія вакацыі і, канешне, пра каханне...

Шмат алузіў у вершах школьнікаў на беларускую міфалогію: «Казка пра шчасце», «Зюзя», «Багіня хатняга агню», «Лепельскі цямок», «Вяселле сонца і месца», «Баба-Яга» і інш.

Больш высокі прафесійны ўзровень пачынаючых аўтараў традыцыйна ілюструе «Маладосць» — ад студэнтаў-філолагаў да навукоўцаў-гуманітарнаў. Ірына Макаруч, Тацыяна Курмазія, Кацярына Самусенка, Аляксандра Жалызнова, Андрэй Кімбар, Кацярына Янчэўская, Марына Варобей — усцешных

літаратурных адкрыццяў шмат. Усім не выпадае пералічыць. Выказваюцца маладыя людзі пра жыццё, творчасць, самавыўленне. З лёгкім адценнем фаталізму глядзяць у свет зыркмі вачамі, даводзяць свае быццёвыя афірмацыі: «Рабі, што павінна, хай будзе, што будзе, // Няхай табе ў твар пасміхаюцца людзі» («Малодосць» № 6: 2023). Часам скептычна ставяцца да ўласнай маральнай моцы: «Бракуе даверу / найперш да сябе» («Бярозка» № 4: 2023), часам — з запущальным для мастацкага слова перабольшаннем: «І на ўсе я, здаецца, гатова, // Каб паззіі сэрца аддаць» («Бярозка» № 4: 2023). Зрэшты, менавіта перабольшанне гэтае ў пэўны момант разнявольвае творчасць, выводзіць мастака ў патаемны свет мар, дзе духоўная істака канфрантуе з фізічнай. Але ў іх сутыкненні нараджаецца ісціна:

Складана адчуваць чалавечую слабасць і адчайна імкнуцца адужаць патакі вады. Ёсць веды, што трэба праісці парогі абяздоленасці, скрозь дождж і разлівы рэк убачыць наварот да сябе — цішыні бязводнай...

Анталагічныя матывы падштурхоўваюць твораў да адкрыццяў — малых і вялікіх, прыватных, і агульназначных. А вось што іх саміх натхняе, можна

даведацца ў рубрыках не паэтычных, аднак не менш значных, напрыклад, пра любімыя кнігі юнацтва...

Асобна ў літаратурнай плыні трымаецца «Польмя», пазіраючы на падростаючую змену з вышэйня векавога ўзросту. Часопіс з ВАКАўскай пазнакай збірае пад адной вокладкай паэтаў, празаікаў, навукоўцаў. Традыцыя перамянаці, абраная беларускімі творацамі каля палымянскіх вытокаў стагоддзе таму, працягваецца і сёння. У паэтычным разнагалосці набылі «права на песню» маладыя галасы Рагнеда Малахоўскага, Міхаіла Бараноўскага, Кацярыны Роўды, Ксеніі Шаржановіч і інш. Некаторыя аўтары зрабілі паззію сваім прафесійным заняткам.

Не абміну ўвагай і «Нёман» — кландык для рускамоўных беларускіх творацаў. Пераемнік альманаха «Савецкая Айчына» часопіс «Нёман» актыўна тыражыруе спрадвечныя каштоўнасці беларусаў у розных формах (празаічнай, паэтычнай) і кірунках (гісторыя, культура, этнаграфія і інш.).

Дасягальным для айчыннага пісьменніка застаецца і «ЛіМ». Больш за 90 гадоў газета запальвае зоркі на небасхіле літаратуры. Штогодзень яна выхоўвае чытачоў змястоўнымі рэцэнзіямі, цікавымі інтэрв'ю, анонсамі, рэпартажамі. Знаёміць з народнай творчасцю,

рэалізуе нацыянальныя праекты («Максім Багдановіч»). Як спецыяліст па паззіі я чакаю ад «ЛіМа» вершаў. Заўжды цікава сачыць за эвалюцыяй аўтараў: сёння ты бачыш незнаёмае прозвішча над дэбютным вершам, а праз нейкі час сустракаеш яго на вокладцы саліднай кнігі.

Дапамагаюць у гэтым і конкурсы. Дакладней, іх канкурэнтны складнік: прэмія імя А. Бачылы за найлепшую паэтычную публікацыю — газета «Літаратура і мастацтва», конкурс «БрамаМар» — часопіс «Малодосць», міжнародны конкурс «Першацвет» — Міністэрства інфармацыі, выдавецтва «Мастацкая літаратура», РВУ «Выдавецкі дом «Звязда» і інш. Так нараджаюцца калектыўныя зборнікі, а з часам — першыя кнігі паэтаў.

Згаданы шлях з невялікімі адступленнямі праходзіць амаль кожны з прысутных у зале. Ды і тэмы, якія сёння палюць свядомасць маладых аўтараў, з лёгкасцю можна адшукаць у кнігах сталых пісьменнікаў. Побач з «Эратычным націрмортам», напрыклад, у кнізе Ніны Шклеравай сусінуюць вершы пра бракоўку, сяброў, малую радзіму — вёску Пракопаўку:

*Хата з саламянаю страхою
Закурыла у цішы садоў,
З коміна дым выгнуўся дугою,
Пах разнісоць смажаных грыбоў.*

Пра што б у верхах ні гаварылі сучасныя беларускія вершапісцы, чым бы ні падмацоўвалі свае пошукі, якімі б метафізічнымі праблемамі не заклапочваліся, яны непазбежна рэтранслююць падсвядомае — глыбокае асбістае. Тамара Кручэнка, Міхась Башлакоў, Іван Юркін, Тамара Краснова-Гусачэнка, гаворачы па-свойму, па сутнасці гавораць пра агульнае для ўсіх. У тым ліку і для тых, хто стаў на літаратурны шлях нядаўна.

І, тым не менш, разумеючы лірыку як акт аўтарскай самарэфлексіі, адкрытымі застаюцца пытанні. Ці здольны вопыт творцы ў прычыне некага навучыць? Наколькі пры гэтым важны аўтарытэт твора, паэта? Як прадбачыць ступень уцягнутасці чытача ў паэтычную канцэптасферу?

Адно ведаю дакладна: сённяшнія беларуская літаратура ў цэлым і паззія ў прыватнасці перажываюць перыяд назапашвання. За ім, несумненна, будзе вёбух. Ад актыўных адораных творацаў залежыць маштаб яго ўздзеяння і перспектывы. Такія аўтары яшчэ будуць з'яўляцца, веру. Разгледзець іх — наш святы абавязак.

Алесь БАРАНОЎСкі,
кандыдат філалагічных навук,
член Саюза пісьменнікаў Беларусі
Фота Кастуся ДРОБАВА

Кнігавыданне: учора і сягоння

Усвой час я 16 гадоў працаваў у дзіцячым выдавецтве «Юнацтва», з іх 11 гадоў — на пасадзе галоўнага рэдактара. Лічу вялікім пралікам страту гэтага дзяржаўнага спецыялізаванага выдавецтва. Сягоння такога якраз і не хапае.

Што сабой уяўляла «Юнацтва»? Адно з самых магутных і вядомых у Еўропе дзіцячых выдавецтваў. Створана было пры падтрымцы Пятра Міронавіча Машэрава ў 1981 годзе. Праіснавала да красавіка 2002 г. За 20 гадоў ім выдадзена больш за 2600 назваў кніг, агульным тыражом звыш 200 млн экзэмпляраў. У лепшыя гады «Юнацтва» выпускала 160-170 назваў кніг агульным тыражом да 12 млн экзэмпляраў у год. Кнігі твораў беларускіх пісьменнікаў выходзілі на 16 вядомых мовах свету і ішлі ў 110 краін. Але галоўным клопам, безумоўна, было выданне кніг для беларускага чытача.

Была прадуманая і эфектыўная структура: галоўная рэдакцыя, рэдакцыя літаратуры для дзяцей дашкольнага ўзросту, рэдакцыя літаратуры для дзяцей малодшага школьнага ўзросту, рэдакцыя літаратуры для дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту, рэдакцыя літаратуры для дзяцей старэйшага школьнага ўзросту, рэдакцыя літаратуры для патрыятычнага выхавання, рэдакцыя літаратуры на замежных мовах, рэдакцыя мастацкага афармлення, рэдакцыя тэхнічнага афармлення, карэктарская. Чытка ішла ў пяць этапаў, з перакрываючым чытаннем. Памылкі выключаліся, чаго не скажаш пра сучасныя кнігі. Безумоўна, былі тэхнічныя службы, аддзелы рэалізацыі, маркетынгу. Гэта было не проста выдавецтва. Гэта была акадэмія кніжнай справы. Вакол выдавецтва групаваліся пісьменніцкія сілы, перад якімі ставіліся канкрэтныя задачы. Праводзіліся творчыя конкурсы на лепшы твор. Актыўна ўкараняўся сацыяльны заказ. Ішла даследчыцкая праца па праблемах дзіцячага кнігавыдання, чытання, попыту на кнігу. Меліся шырокія, трывалыя сувязі з Саюзам пісьменнікаў, бібліятэкамі ўсёй краіны, інстытутамі, вучонымі, педагогамі, крытыкамі і літаратурнаўцамі, чытачамі. Пры планаванні ўлічваліся школьныя і дзетсадаўскія праграмы, аналітычныя матэрыялы спецыялістаў, настаўнікаў, бібліятэкараў, чытачоў. У кожнай кнігарні, а іх у рэспубліцы было шмат, чытач мог пакінуць прапанову, заяўку, зрабіць заказ. Выдавецтва наладжвала канферэнцыі, сімпозіумы, круглыя сталы. Заказвала даследаванні спецыялістам. Рукапісы рэцэнзаваліся. Наладжваліся прэзентацыі, шматлікія творчыя сустрэчы. У планах намяччаліся ўзвядзенне Дома кнігі, дзе ўсё было б комплексна: стварэнне кнігі, выданне, прапаганда, рэалізацыя.

Для канчатковага вызначэння тыражу кожнай кнігі праводзілася тыражная камісія (з удзелам прадстаўнікоў адпаведных дзяржаўных органаў, выдавецтва, гандлёвых арганізацый: Белкніга, Белспэцўсаюз, Белсаюздрук). Кніга ішла ў школьныя бібліятэкі.

Распрацоўваліся перспектывыя планы выпуску на 5 гадоў. План рэдакцыйнай падрыхтоўкі на 2 гады. План здачы ў вытворчасць і выпуску на бягучы год.

Міхась Пазнякоў.

Строгі графік па ўсіх працэсах. Ад аўтара да кнігарні. Тэматычна планавалася мастацкая літаратура, дакументальная, навукова-дакументальная, навукова-пазнавальная, энцыклапедычная, даведачная, гістарычная, прыкладная, займальная, па эстэтычным выхаванні, па маральным выхаванні, па фізічным выхаванні, фальклор, па розных галінах народнай гаспадаркі.

Перавага надавалася літаратуры для дашкольнай і малодшых школьнікаў. Абавязковыя тыражы кніг для дзяцей гэтых узростаў: на беларускай мове — не меней як 40 тысяч экзэмпляраў, на рускай — не меней як 125 тысяч. Таму яны былі і даступныя для кожнай сям'і. Сягоння гэта вялікая праблема. Яе трэба вырашаць і не толькі за кошт дзяржаўных датацый.

60—70 % кніг штогод выходзіла на беларускай мове, агульным тыражом да 5 млн экзэмпляраў. Шмат кніжных серыі, спецпраектаў, альманахаў: «Бацькаўшчына», «Ветразь», «Эўрыка», «Бібліятэка прыгод і фантастыкі», «Школьная бібліятэка», «Бібліятэка беларускай дзіцячай літаратуры», «Бібліятэкі дзіцячай літаратуры народаў СССР», «Бібліятэка замежнай дзіцячай літаратуры» (на беларускай мове ўсе) і іншыя.

Былі наладжаны шырокія міжнародныя сувязі. Удзельнічалі ў шматлікіх літаратурных міжнародных выстаўках, сімпозіумах, канферэнцыях. Шмат патрэбнай літаратуры перакладалася з іншых моў.

Кадры. Загадчыкі рэдакцый — вядомыя пісьменнікі. Літаратурныя рэдактары, як правіла, вопытныя пісьменнікі. Пастаянная вучоба ў выдавецтве, а таксама па лініі Дзяржаўнага друку, за межамі рэспублікі.

Было, і час іншы быў, і краіна. Але, каб мы мелі неабходную для выхавання літаратуру, чытача-патрыёта, каб кніга больш дзейсна працавала на фарміраванне юных грамадзян, сягоння неабходна мець

спецыялізаванае магутнае дзяржаўнае выдавецтва па выпуску дзіцячай і падлеткавай літаратуры. Можна, нават больш магутнае і паспяховае за «Юнацтва». Бо час больш складаны, а задачы больш важныя, працы шмат. І роля кнігі ў выхаванні гарманічнага чалавека, патрыёта, стваральніка — найвялікшая. Кніга і сягоння — аснова, глеба культуры. Без кнігі, літаратурных твораў не ўявіць кінематограф, тэатр, эстрада, якія актыўна ўплываюць на фарміраванне душы, духоўнасці. Асабліва важна ў наш час выдаваць і ваенна-патрыятычную літаратуру. Падзеі ў свеце гэта пацвярджаюць. Варта было б аднавіць ці распачаць такія кніжныя серыі, як «Слава твая, Беларусь», «Гэта наша з табой Перамога», «Піянеры-героі», «Камсамольцы-героі», «Яны змагаліся за Радзіму», «Героі нашага часу», «Подзвіг у мірны час», «З арлінага племені», «Рамантыка будняў». Не менш важная і краязнаўчая літаратура, якая таксама актыўна садзейнічае патрыятычнаму выхаванню. Сягоння мала даць веды дзецям, мала сарыентаваць на выбар пэўнай прафесіі. Галоўнае — выхаванне дабрны, міласэрнасці, чалавечнасці, сумленнасці, умения адстойваць у чалавеку чалавечнае, у грамадстве — аднасць, паразуменне, адданасць галоўнаму. А галоўнае — міралюбнасць, працавітасць, павага да старэйшых, пераёмнасць пакаленняў, любоў да Радзімы.

У Беларусі нямаюць добрых і разнастайных кніг для дзяцей і падлеткаў выпускаюць дзяржаўныя выдавецтвы. Актыўна на дзяржаўную палітыку працуе камерцыйнае выдавецтва «Чатыры звярці». Найбольш паспяхова і комплексна шчыруе Выдавецкі дом «Звязда». Аднак у краіне няма адзінай прадуманай дзяржаўнай праграмы кнігавыдання для дзяцей і падлеткаў. Як, дарэчы, няма і дзяржаўнай праграмы дзіцячага чытання. У 2016 годзе я быў з пісьменніцкай дэлегацыяй у Турцыі. Мяне ўразіла, што там ёсць дзяржаўная праграма дзіцячага чытання. Вызначана 300 кніг шырокага тэматычнага спектра, якія турэцкія дзеці павінны прачытаць у 1—4 класах.

Сягоння асабліва важна прадумана рабіць і адбор твораў для падручнікаў, хрэстаматый, для вывучэння і чытання ў школе, каб не адставалі ад жыцця, не грашыць дыдактыкай, больш дзейсна ўплываць на фарміраванне душы, на пачуцці, развіваць умённе думаць, аналізаваць, прымаць правільныя рашэнні, выхоўваць сапраўдны партыятызм, не паказны, не фальшывы, а жывы, глыбокі, які грунтуецца на народнасці, высокай маральнасці, пераёмнасці пакаленняў. Уключаць творы з героямі, з якіх варта браць прыклад, якія краюнаць, захопліваюць дзіцячы ўражлівыя душы. Справіцца з такой задачай можа высокадухоўная, высокапатрыятычная літаратура з прадуманай, збалансаванай тэматыкай. Вырашэнню яе найлепш паспрыла б магутнае спецыялізаванае дзяржаўнае выдавецтва.

Міхась ПАЗНЯКОЎ,
старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ
Фота Кастуся ДРОБАВА

Станіслаў ВАЛОДЗЬКА

Талака

За жыццё б намала зведаў
Адзінокасі пакут,
Каб не заў сусед суседа
Да сябе на талаку.

Павукі адны такія —
У адзіноце сеткі ткуць.
Камары ж здаўна і тыя
Талакою мак таўкуць.

Крыць страху, прывезці дровы
І дзялянку пакасіць —

Памагчы ты сам гатовы,
Самаму смялей прасіць...

Часам ліха ў страшным гудзе
Разлівалася ракой.
Шмат нягод змагалі людзі,
Стаішы дружнай талакой!

А таму не хоча ведаць
Адзінокасі пакут
І заве сусед суседа
Да сябе на талаку.

Свой лясны палац узводзяць
Талакою мурашы.
Мурашамі ў добрай згодзе
Жыцьцём, людцы, ад душы!

А зрабішы добра справу,
То не грэх і адпачыць,
Разам з песняю на славу
За сталом паталачыць!..

Кардыёлаг Тацяна

Свет убраны вясною старанна.
Ранкам сонейку любя глядзець:
Малады кардыёлаг Тацяна
Хуткім крокам на працу ідзе.

Прыгажуня — вачэй не адвесці!
Не адзін малады чалавек,
Зачарованы ёй, хоча ведаць:
Ці занятае сэрца ў яе?

Хтось адзіным ёй некалі стане,
Як аддасць сваё сэрца яму,
І тады кардыёлаг Тацяна
Бессардэчнаю здасца камусь...

Хай жа Бог справядлівы паможа
Ёй сямейнае ічасце знайсці,
Каб не зраніўшы сэрца, прыгожа
І далей так ісці па жыцці!

* * *

Вечарам туман на нашу выйшаў,
З неба зоркі бачаць: у акне
Мілая мая, падушкі ўзбіўшы,
Кліча перапёлкай спаць мяне.

Раніцай назаўтра, як прачнуся,
Маё сэрца ціха запяе.
Не змагу асмеліцца чамусьці
Разбудзіць я жаўранкам яе...

Народная песня

Народ — лепшы творца.
З душы яго льецца
Народная песня, —
І плача, і смяецца.

Народная песня.
Тут наша аснова.
Вясёлкаю грае
У ёй роднае слова.

Закладзена многа
У песні народнай.

У ёй наша мудрасць,
У ёй наша годнасць.

І дзе б ні былі мы —
З'яднаныя ёю,
Як ніткай трывалай,
З радзімай зямлёю.

Паўноткаю рэчкай
Цячы і далей ёй.
Народная песня
Павек не змялее.

Ян Райніс

Святла служыцель ад прыроды
Па заветах Божых жыў.
Ён аб'ядноўваў тут народы —
Ім верай, праўдаю служыў.

Паэзія — агонь уночы.
Дагэтуль ёю свеціць ён,
Каб не малі мы ў змроку збочыць,
У бок добра быў ілях відзён.

Дык прэч жа, прэч, сумненняў цені!
Святло павінны несці мы, —
Не даць, каб слугі князя цемры
Наш белы свет змаглі зацьміць!

Што будзе будучыня светлай,
Ёсць спадзяванне, — не міраж.
З ім жыў заўжды ў пайшоў у вечнасць
Сонцапаклоннік Райніс наш.

Алена РУЦКАЯ

Маім настаўнікам

Настаўнікі мае, ад першай
школьнай сцэжкі
Да развітальнай песні апошняга
званка

Вы сустракалі нас святлом сваёй
усмешкі,
Што надавала сілы імкнучца і шукаць.

Настаўнікі мае, прасторамі навукі
Цярпліва нас вялі, каб выбралі душой
Мы справу на сабе і ў радасць,
без прынуці
Жылі ёй, не зазнаўшы ні жалю,
ні неспакой.

Настаўнікі мае, у горкім шкадаванні
Вы прабачалі нам,
што слухнасць вашых слоў
Злятала, нібы пыл... І як з накіраваннем,
З гаркотаю праблем да Вас ішлі ізноў.

Настаўнікі мае, зноў верасень згадае
Той самы незабыўны і самы светлы час.
Вы засталіся там...

І памяць нас гукае
Залівістым званком у наш
прасторны клас.

Час

Цёплы вечар, вясновы вечар,
І танюсенькі маладзічок...
Мне мурлыкае котка аб нечым.
У маленстве даўжэзны вечар —
Час амаль прытыніў свой крок.

Летні вечар, духмяны вечар,
Ценем лавачку ўкрыў язмін —
Патаемнае месца сустрэчаў.
Летуценны юнацкі вечар —
Час чароўных, няўлоўных хвілін.

Шэры вечар, восенскі вечар,
Поўня, быццам няўдалы блінец.
Плойма спраў, турбот недарэчных
Праглынулі чарговы мой вечар...
Час ляціць стрымгалоў, як ганец.

* * *

А залатой сярэдзіны няма...
То ростань паўстае,
то скрыжаванне.
І выбірай сваё накіраванне,
Бо залатой сярэдзіны няма.

Прытульны ілях шукаем мы дарма
І марна лаічыым сэрцам спадзяванні...
А залатой сярэдзіны няма.
То ростань паўстае,
то скрыжаванне.

* * *

Як навіперадкі хлапчукі,
Паляцелі з галінак лісткі,
І з дакорам ім наўздагон
Паківаў галавою клён.

Гэтак вабіць волі прастор,
Мар спакуса і ззянне зор,
Вабяць лёгкіх іляхоў міражы,
Дасягальнасцю — поспех чужы...

І навіперадкі, як лісткі,
З родных энэздаў ляцяць хлапчукі.

* * *

Каля Фарнага прытынюся,
У пльвіні часу пазычу хвілін,
Бо жыццё наша ў дзён завірусе —
Міг адзін.

Кожны крыж свой нясе як можа
Ці як вызначана жыццём...
Нешта радуе, нешта трывожыць —
Мы ідзём.

Як кірунак наш — «Sursum corda»¹.
Узняцца сэрцам ці лёгка нам?
Са змаганнем або з пакараю —
Кожны сам.

¹ З латыні: узнясьм сэрцы.

Алена БРЫЦКАЯ

Канец лістапада

Зіма яшчэ не ўладкавалася
На сонных берагах ракі,
Але ўжо восень развіталася
Узмахам жоўтае рукі.

А ноччу вецер вее сіверам,
Удзень, як быццам, ён прыціць
І пасцяліў карункі сінія —
У бязмежнай далі зорны штрых.

То дождж,
то снег — якая розніца!
Зямля прымае ўсё, як след,
І верыць: заўтра распагодзіцца.
Бо вера — лепшая з прыкмет.

Калісьці

Мяне пакінула раптоўна
Маё юнацтва — вольны вецер!
У вечнай цішы непаўторнай,
Схпаіўшы бэзавай квецень.

Я засталася перад нечым
Такім нязведана багатым.
І толькі з бэзавай далечы
Цянуўся пах бацькоўскай хаты.

Добрае слова

Добрае слова лечыць,
Добрае слова ратуе.
Ад калыханкі матулі
Да адыходу ў вечнасць.

Добрае слова слушына,
Моцна гаворыць праўду,
Мудрую даць парад.
З ім сябраваць я мушу.

Мушу, хачу і буду!
Добрае слова — скарбонка
Роднай маёй старонкі,
Сіла яе і цуды.

Маці

Ужо сівая. Божа мілы,
Прабач, даруй, дапамажы!
Адкуль узіць мне твая сілы,
Якія доўга будуць жыць
У тваёй дачкі — маёй матулі?
І колькі б ні прайшло гадоў,
А мама, мамачка, матуля —
Святыя словы з усіх слоў.
Хай сівзна каронай будзе
Тваёй чарнявай галаве.
За тое, што ты дорыш людзям
Цяпло і мудрасць на ўвесь свет.

Стамілася

Ты стамілася ад адзіноты.
Ты стамілася ад свабоды.
Будняў сумныя карагоды.
І адныя і твая ж турботы.

Ноч маўклівая.
Дзень звычайны.

Сонца свеціць, але не грэе.
На суседскага ічасця арэлі
Кінеш позірк маўклівы...
Адчайны.

Непаразумење

Ільдзінкі застылі на ічочках.
Лунае ў паветры крыўда.
Прыгожыя сінія вочкі
З адчаем глядзяць і агідай.

Што ты нарабіў, хлапчына,
Сказаўшы ёй брыдкія словы?!
Хіба не твая дзяўчына?
Хіба не на ўсё ты гатовы?

Прызнайся, што ты шкадуеш.
Прызнайся, што сэрца любіць.
Ты зараз яе пацалуеш —
І плакаць яна не будзе.

Патэфон¹

Раіца ДЗЕЙКУН

Памятаеце ручку для заводу стартараў першых аўтамабіляў? Вось прыкладна так заводзіўся патэфон — заводной ручкай праз кожныя пяць хвілін, ды так, каб не перажыць спрыжыну, бо яна магла лопнуць. Пласцінкі таксама патрабавалі да сябе не абы-якой увагі — яны былі крохкімі — так і чакай у руках разламаецца ці, край божы, на падлогу грывнецца, і тады ад яе застануцца толькі маленькія аскепкі. Чорную кружэлку асіярожна даставалі з папяровага пакета, здэўмухвалі з яе пыл і клалі на круг. Потым падводзілі да пласцінкі патэфонную іголку.

Іголка для патэфонаў. Гэта была асобная, як кажуць, песня. Яны былі металічнымі, таннымі, іх можна было купіць на вагу. Для іх у чамаданчыках для патэфонаў быў прадугледжаны спецыяльны высоўны адсек. Але гэтыя іголькі вельмі хутка тупіліся і іх патрэбна было мяняць амаль пасля кожнай пласцінкі. Праўда, даставаліся і ставіліся яны даволі лёгка. Патэфонныя іголькі не былі дэфіцытам і прадаваліся ў скрынчак да некалькіх соцень. Былі і больш трывалыя і моцныя — сафіравыя. Але яны сустракаліся ў продажы не так часта ды і каштавалі даражэй.

Патэфон яшчэ да вайны стаў неабходным атрыбутам савецкіх людзей поруч з гармонікам. На вялізных прасторах СССР гэтыя прасценкі на выгляд аргэнта, якія змяшчаліся ў рознага колеру невялікіх скрынках-чамаданчыках з замочкам, распаўсюдзіліся надзвычай хутка. Амаль кожны меў дома такі прыбор. Патэфон у савецкай рэчаіснасці стаў культурнай з'явай — такой, як цяпер камп'ютар.

Патэфон хутка заваяваў сэрцы савецкіх людзей. Аб ім спявалі як аб добрым сябры і нават воіне, яго шакавалі і называлі «змораным», «валацугай-патэфонам». Гэты просты на выгляд чамаданчык аказаўся чароўным, бо ён з'яўляўся добры ўнісак у Вялікую Перамогу савецкага народа над фашызмам. Тыя, хто ваяваў, увесь час уславінаюць добрым цёплым словам патэфон. Гэты «дружок» быў для іх цэлым светам, нібы доктарам, які лекаваў душы, падтрымліваў іх дух і ўпэўненасць у хуткай перамозе. Памятаеце, у адной з песень, папулярных у гады вайны, былі такія словы: «Кто сказал, что надо бросить песни на войне? После боя сердце просит музыки вдвойне!»

Нават падчас артылерыйскай канананды, салдаты, не звяртаючы на яе ўвагі, слухалі свае любімыя песні. Звычайна гэта былі песні ў выкананні Клаўдзіі Шульжэнкі, Лідзіі Русланавай, Леаніда Уцёсава. У кароткія гадзіны зацішша, калі выпадала хвіліна-другая адпачывання, яны спявалі іх самі. Такія моманты дапамагалі байцам успомніць сваіх родных і блізкіх, набрацца душэўнай моцы, не баяцца ворага, перамагчы яго і наблізіць доўгачаканы дзень Перамогі.

Вайна перапыніла выпуск грам-пласцінак на кароткі час — на самым пачатку вайны. А калі вораг пацярпеў паражэнне пад Масквой, пачачышы, якую сілу на вайне маюць музыка і песні, на самым высокім узроўні прынялі рашэнне аднавіць на Апралеўскім заводзе выпуск грам-пласцінак. Пачынаючы з кастрычніка 1942 года пайшлі на фронт грам-пласцінкі

(разам з боепрыпасамі, гарматамі і танкамі). Іх так чакалі ў бліндажах, акопах і ямынках. Цяжкімі былі не толькі гады вайны, але і першыя пасляваенныя. У вёсках і гарадах Савецкага Саюза былі вельмі папулярныя танцы пад патэфон. Яго звычайна выстаўлялі ў акно або выносілі на двор і ставілі на табурэткі. Аднаго заводу хапала на праслухоўванне адной пласцінкі, прыкладна на 5 хвілін. Гучнасць была так сабе і не рэгулявалася, складала дзесьці каля 80—100 дэцыбелаў. Калі пласцінка кружылася, разам з музыкай чуўся лёгкі ненавязлівы шорах і трапяткое шпыненне. Але на гэта не звярталі ніякай увагі — галоўнай была асабліва цёплая сяброўская атмасфера.

***

Казарма для чыгуначнікаў стаяла адрозна ад пераездам. Як і ўсе лабудовы пры чыгунны, яна вылучалася сярод іншых казенных будынн рабочага пасёлка пры станцыі Харламаўская чырвоным чарапічным дахам і такімі ж чырвонымі сценамі з цэглы. Для некалькіх сямей рабочых і спецыялістаў чыгункі гэтая доўгая аднапавярховая будыніна з невялікімі пакойчыкамі стала домам.

Фота сяміма аўтагарама

Час быў цяжкі — пасляваенны, галодны і халодны. Усё навокал было разбурана, трэба было адбудоваць, аднаўляць — якая тут ужо раскоша — галоўнае ў людзей быў дах над галавой.

У кампаніі з чыгуначнай казармы патэфон быў цёмна-блакітнага колеру. Ён быў адзіны на ўвесь рабочы пасёлак. Той чароўны чамаданчык прывёз з Калінаквіч на цягніку бригадзір мясцовага акалодка пуцейцаў Прохараў, пасля таго, як адвёз чарговую справаздачу аб заканчэнні яго бригады работ на пракладцы дзвюх запасных адрэзкаў чыгуначнай калі на станцыі для пагрузкі саставаў пад лес або торф. Гэта была ўзнагарода калектыву за ўдарную працу. Разбуранай вайной краіне вельмі патрэбны быў лес-кругляк, які нарыхтоўвалі мясцовыя АРЗы (аддзелы рабочага забеспячэння). Торф з мясцовых распрацовак таксама быў не на апошнім месцы ў падняцці з кален эканомікі вялізнай краіны.

У той дзень Прохараў, які, акрамя бригадзірства, выконваў і абавязкі рахункавода акалодка, бо быў самы пісьменны (перад вайной скончыў сямігодку) прывёз на сваю станцыю вячэрнім пасажырскім цягніком. Ён сшышоў на драўляным перон з тым самым цёмна-блакітным чамаданчыкам у руках нікім не прыкмечаны — мясцовыя хлапчкі-падлеткі нават не звярнулі на яго ўвагі, бо бригадзір кожны дзень быў у іх на вах са сваімі рабочымі-пуцейцамі, тым больш каля самой станцыі, якая была на той час (ды і пазней) самым прыгальным месцам для жыхароў усіх навакольных вёсак.

Так што патэфон не заўважалі да таго самага моманту, калі ён быў запушчаны ў работу. А гэта адбылося толькі наступным ранкам, у адзіны на той час выхадны дзень, калі з расчыненага акна казармы раптам пачулася мелодыя, а за ёй такі знаёмы і дарагі голас Клаўдзіі

Шульжэнкі з не менш вядомай песняй «Синий платочек».

У цішыні, якая стаяла навокал (нават рэдкія сабакі яшчэ не падавалі голасу), гэта было сапраўдным дзівам. За апошнія гады людзі адвыклі ад музыкі — не да яе было падчас акупацыі.

А потым пачуўся не менш вядомы голас Леаніда Уцёсава. Ён спяваў-гужыў ад імя салдата, які вярнуўся на Радзіму пасля доўгіх гадоў, праведзеных далёка ад дому ў цяжкіх баях. Вось ён і пазнае, і не пазнае родныя мясціны, якія так змяніліся за гады вайны. Але ўсе нягоды адыходзяць на задні план, калі салдат сустракаецца з маці — якое гэта шчасце для абаіх!

Песня была напісана адразу пасля вайны і яе тут яшчэ ніхто не чуў, але так гарача прынялі, што людзі, якія збегліся з усяго пасёлка на чароўныя гукі, плакалі разам з той невядомай маці, якая дачакалася сына з вайны.

— Сцяпанка, галубочак, прачытай нам на абгортцы, хто напісаў такую жаласліваю і праўдзівую песню? — папрасіла суседка па казарме старая Самоніха старэйшага сына бригадзіра — хлопца тырчаву ў акне разам з патэфонам.

— Міхаіл Матусоўскі і Марк Фрадкін, 1946 год, — прачытаў Сцяпа на круглай этыкетцы пласцінкі.

— Ты пабач, як у ваду глядзелі хлопцы — так праўдзіва напісалі, так жаласліва! — пракаментавала песню адна са слухачак пад акном. У знак згоды з ёй ці не ўсе разам заківалі галавамі і жанчыны, і мужчыны, якія стаялі вакол.

З таго памятнага ранку «на патэфон» у выхадныя дні каля акна, а ў непагадзь і вечарамі ў агульным калідоры сталі збірацца не толькі ўсе жыхары чыгуначнай казармы, але і жыхары іншых будынн — з баракаў торфеперагрузкі, з казарм, дзе жылі рабочыя АРЗы і абзакколавага заводу.

Разам з патэфонам Прохараў прывёз і стос грам-пласцінак з ваеннымі і пасляваенымі песнямі. Сярод іх было некалькі і даваенных.

Напрыклад, «Два сокола» — пра развітанне Леніна і Сталіна. Старэйшыя слухачы, асабліва слухачкі, пры словах:

*Сокот ты мой систый,
Час прішел расстаться,
Всє труды, заботы
На тебя ложатся...*

пачыналі канцамі бяжых вынашаных хустак-падвядзёнак выціраць слёзы, а мужчыны-курцы ахутваць сябе клубамі махорачнага дыму. На апошніх словах спявачкі:

*другой ответил:
Позабудь тревоги,
Мы тебе клянемся —
Не свернем с дороги!*

*И сдержал он клятву,
Клятву боевую.
Сделал он счастливой
Всю страну родную! —*

усе разам выдыхалі і пачыналі бадзёрнымі галасамі абмяркоўваць апошнія навіны...

А тым часам Сцяпа мяняў чорны кругляк пласцінкі. Па наваколлі разлівалася ваенная, ўсім да болю знаёмая «Ой туманы мои, растуманы» Міхаіла Ісакоўскага. Да гэтай песні падключаліся нават курцы, якія тут жа тушылі свае самакруткі: хто аб падэшву старога заношага ўшчэнт чаравіка, хто проста двума пракураннымі наскрозь жоўтымі пальцамі.

*Ой, туманы мои, растуманы,
Ой, родные леса и луга!
Уходили в поход партизаны,
Уходили в поход на врага.
Эх!*

Неслася па паўпустым, акружаным з усіх бакоў лесам і балотамі пасёлку. Мужчыны пры выгукванні «Эх!», як па камандзе, яшчэ і заліхваці прытопвалі праваю нагой. Гэтая песня узнімала ва ўсіх настрой, яна нагадвала пра нядаўнюю бяду-вайну, якая не абышла бокам ні адну сям'ю гэтага амаль пустага пасёлка.

Таё праклятая вайна ніяк не забывалася. Былыя сябры-аднапалчане раз'ехаліся па сваіх дамах. Але ж кожны, хто прайшоў дарогамі вайны, сумаваў па тых, з кім па іх ішоў, поўз, плыў, ляцеў — выжываў і перамагаў.

Дык які ж знахадкай для былых воінаў-франтавікоў стала песня Васілія Салаўёва-Сядога «Где же вы теперь, друзья-однополчане?», напісаная ім ў 1947 годзе. У памяці жыхароў пасёлка яна засталася ў выкананні Клаўдзіі Шульжэнкі.

Той патэфон збіраў вакол сябе людзей некалькі гадоў — пакуль не з'явіліся першыя электрамеханічныя прылады — радыёлы, якія спалучалі ў сабе радыёпрыёмнік і прайгральнік грам-пласцінак. Новыя апараты падключаліся да электрасеткі. У гэтых скрынках зверху пад драўлянай накрывкай размяшчаўся дыск для пласцінак. Толькі яго ўжо не патрэбна было заводзіць ручкай, як патэфон, — дастаткова было апусціць на пласцінку рычажок з замацаванай у ім іголкай, як гучаў голас спевака ці спявачкі.

Новы чуд, здавалася, адсунуў на задворкі патэфон. Асабліва з пагарды пазірала на яго моладзь. Ды толькі іх бацькі разам з бабулямі і дзядулямі нават слухаць не хацелі сваіх нашчадкаў пра «заснеці стары, пабяжылы чамаданчык на гарышча казармы, як спісаную, аджыўшую сваё рэч». Нават калі амаль усе насельнікі казенных будынн займелі свае хаты, каля казармы чыгуначнікаў збіраліся не толькі былыя яе жыхары — «на патэфон», што, як самая каштоўная калектыўная рэліквія, зберагаўся ў канторы пуцейцаў.

І зноў, як некалі, для іх гучалі такія незабыўныя, знаёмыя і родныя мелодыі: «Ріо-Рита», «Брызги Шампанского», «На сопках Маньчжурии», «В лесу прифронтовом», «Ой бязрозы ды сосны», «Синий платочек». Пад іх усе пачыналі танцаваць: хто парамі, хто седзячы пільчыва, а хто рукамі і нагамі прыхлопваць і прытопваць. Імёны і галасы Пятра Лешчанкі, Ізабелы Юр'евай, Вадыма Козіна, Клаўдзіі Шульжэнкі для слухачоў старэйшага пакалення былі роднымі і жаданымі. Яны вярталі ў мінулае: і шчаслівае, і горкае, але сваё — такое роднае і незабыўнае.

¹ Апарат для прайгрвання пласцінак з гукавым запісам на іх. (Тлумачальны слоўнік.)

Патэфон для савецкіх людзей быў сапраўдным чараўніком, які сілай гуку музыкі і галасоў любімых выканаўцаў аб'ядноўваў людзей рознага веку, дапамагаў ім жыць, сябраваць, верыць, кахаць і спадзявацца на лепшае, дастойна пераносіць усе цяжкасці жыцця ў часы да-, ваеннага і пасляваеннага ліхалецця. (Аўтар.)

Творчыя падыходы да выхавання: рэгіянальны фактар

Літаратура канфіскавана
з законаў тлення.
Яна адна не прызнае смерці.

Міхаіл Салтыкоў-Шчадрын

Выхаваўчая функцыя літаратуры з'яўляецца адной з самых галоўных. Літаратура прызначана не на вяртанне да людзей вельмі важных жыццёвых ўстаноўкі. Ідэі пісьменніка, якія ён заклаў у свае творы, адбіваюцца на выхаванні людзей, асабліва маладых, дапамагаюць ім узбагаціцца духоўна. Літаратура аказвае на чалавека наймагутнейшы ўплыў. І менавіта гэтым твора калі не дакладна перадае пазіцыю аўтара, яго думкі, адносіны да людзей, падзей, быцця ўвогуле. Дзякуючы добрай валоданню словам і таленту, пісьменнік можа данесці да чытача вялікую колькасць важных і глыбокіх ідэй. Галоўнае, каб яны сапраўды былі важнымі і глыбокімі і аўтар меў адметную ўласную пазіцыю.

Пісьменнікі Гродзенскага абласнога арганізацыі разумеюць, што адна справа — выходзяць маладо пакаленне ўвогуле, а другая — мэтанакіравана выходзяць творчую моладзь. Сёння быць добрым і спагадным становіцца нявыгадна: так іх будучы успрымаць як слабых і бесхарактарных, гэтым будучы карыстацца і садзіцца на шыю. Гэтаму ёсць тлумачэнне — падзенне грамадскай маралі. Ці не адной з галоўных задач пісьменніка з'яўляецца спроба вярнуць асноўныя прынцыпы грамадскай маралі на спаконвечна адведзены ёй п'едэстал, узяць праз свае творы на належную вышыню? І пачынаць «літаратурнае» выхаванне неабходна з самых маленькіх чытачоў, магчыма, нават яшчэ і не чытачоў.

Гродзенскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі мае добрыя стасункі з дзіцячымі садкамі, школамі, каледжамі і ўніверсітэтамі горада і вобласці. Так, дзіцячы паэт Віктар Кудлачоў і празаік Ірына Фаміянкова — пастаянныя госці ў дашкольным цэнтры развіцця дзіцяці № 58 г. Гродна. Яны не проста прэзентуюць свае новыя кнігі, але шукаюць новыя формы далучэння дзяцей да чытання і творчасці. У гэтым годзе Ірына Васільеўна стварыла кнігу вершаў па аповедах дзяцей, малюнкі да кнігі таксама зрабілі дзеці. Называецца кніга «Прэба вершы ў казку». Якой жа цікавай і яркавай стала прэзентацыя ў садку!

Віктар Кудлачоў напісаў шмат пазнавальных кніг для дзяцей дашкольнага ўзросту. Адна з іх — «Намалюю горад Гродна» — не губляе актуальнасці і была перавыдадзена ўжо некалькі разоў. Менавіта з гэтай кнігі пачалося шчыльнае супрацоўніцтва паэта з дзецьмі. Вершы пра свой горад дзеці захацелі намаляваць — у выніку сумеснай працы атрымалася цікава ілюстраваная малюнкамі дзяцей кніга. Пры гэтым ненавязліва папулярызавалася любоў да роднага горада, яго вуліц і знакавых мясцін, якія маленькія чытачы ўбачылі ўпершыню, а калі і не, дык дакладна іншымі вачыма.

Не менш цікава і, я б сказала, апантана працуе з дашкольнікамі дзіцячы пісьменнік Ганна Скаржынская-Савіцкая і Таццяна Сучкова. Вялікай папулярнасцю ў выхавальнікаў дзіцячых устаноў і матуль, якія выходзяць дашкольнікаў, карыстаюцца кнігі Ганны Іосіфаўны «Казкі-чамучкі», з якіх дзеці даведваюцца, «Чаму васілёк жыве ў жыццё?», «Чаму сланечнік падобны на сонца?», «Чаму ў чмяля мала мёду?», «Чаму снягір чырванатруды?» і шмат пра што яшчэ. Казка пісьменніцы пра хамячка Тошку вучыць зразумець, што такое сапраўднае сяброўства, як не разгубіцца, калі трапіць у складаную сітуацыю, вучыць дабрыню, спагадлівасці,

даверу. Новыя кнігі пісьменніцы «Нябесная крынічка» і «Промні міласэрнасці» звяртаюць маленькіх чытачоў да духоўнасці і маральнасці. Праз учынкі, апісання ў іх, аўтар паказвае дзецям добро і зло, сквапнасць і шчодрасць, адказнасць за свае словы і паводзіны.

Ганна Скаржынская-Савіцкая стварыла ўнікальную кнігу «Кветка малой радзімы», у якой паглумачыла 50 беларускіх прыказак і прымавак дзецям у выглядзе невялікіх казак і аповяданняў. Кніга «А ў нас — зорны час» знаёміць чытача з беларускімі фразеалагізмамі народнай мудрасці ў гульніва-забаўляльнай форме, а кніга «Жамчужына роднага краю» ўключае найбольш красамоўныя і яркавыя беларускія перыфразы. Ці ж не змястоўны матэрыял для настаўніка і выхавальцаў для выкарыстання на пазакласных занятках выхаваўчага кірунку?

кніг «У Кантакце», якія ўжо шэсць гадоў выпускае выдавецтва «Народная асвета». Гэтыя выданні ўяўляюць сабой зборнікі інтэрактыўных аповяданняў, якія складаюцца з дзвюх частак: апісання складанай жыццёвай сітуацыі, у якую трапляюць школьнікі 6—16 гадоў, а таксама парад і разваг людзей з найбліжэйшага акружэння герояў — педагогаў, бацькоў, аднагодкаў, старшакласнікаў.

Абмеркаванне, аналіз, творчае асэнсаванне праблемных сітуацый садзейнічаюць павышэнню ўзроўню самарэгуляцыі, фарміраванню спрыяльных міжасобных адносін падлеткаў, іх сяброў і бацькоў, навыкаў мадэлявання стратэгіі паводзін. Серыя мае віртуальны складнік — сеткавую супольнасць «Будзь у кантакце!» у папулярнай сетцы «ВКонтакте», дзе арганізоўваецца адкрыты дыялог аўтара і чытача.

Калаж Святланы Таргонскай.

Таццяна Сучкова працуе ў дзіцячым філіяле № 6 гарадскай бібліятэкі, таму мае шчасліваю магчымасць прэзентаваць свае новыя творы маленькім наведвальнікам, праводзіць з імі гульні-віктарыны, пазнавальна-забаўляльныя праграмы, у тым ліку па сваіх кнігах. Неабходна засведчыць, што творы пісьменніцы носяць характар не толькі забаўляльны, але і пазнавальна-навукальны, выхаваўчы.

Творчасць гродзенскай пісьменніцы Людмілы Шаўчэнка для дзяцей скіравана на школьны ўзрост. У трох сваіх зборніках «Праздничны пирог», «Весёлая карусель», «Почему звенит ручей?» паэтка закрэае тэмы і з'явы, якія найбольш хвалююць школьнікаў. Сярод іх вылучаюцца павага да братоў нашых меншых, сяброўства, уплыў на учынкі дзяцей дацягненні сучаснай цывілізацыі. Вершы Людмілы Шаўчэнка дапамогуць выхаваць пачуццё любові да родных, да школы, да свайго краю і прыроды.

Калі вышэйназваныя гродзенскія пісьменнікі працуюць з дзецьмі дашкольнага, малодшага і сярэдняга школьнага ўзросту, то ў Галіны Богдан, вядомай у літаратурным асяроддзі як Ліна Багданова, амаль палова з усіх ёй выддзеных — кнігі для падлеткаў. Журні аднаго міжнароднага літаратурнага конкурсу назвала яе гісторыі паспяховымі педагогічнымі сюжэдамі.

Выдатна дапамагае педагогу тэхніка сторытэлінгу — умненне якасна, цікава, інтрыгоўна, зразумела распыдаць гісторыі з жыцця школьнікаў. Зыхадам на абмеркаванне патрэбнай праблемы. У якасці гісторыі сторытэлінгу пісьменнік-педагог Галіна Богдан паспяхова выкарыстоўвае ўласныя інтэрактыўныя аповяданні і жыцця падлеткаў, якія спачатку друкаваліся ў аўтарскай рубрыцы часопіса «Бязрозка», а затым увайшлі ў серыю

Галіна Богдан аддае перавагу актыўным формам узаемадзеяння. Найбольшую цікавасць у чытача выклікаюць сустрэчы ў фармаце літаратурных лабараторый. Значны грамадскі рэзананс атрымаў праект «Літаратурная ІР-лабараторыя «Чытаем з задавальненнем! Чытаем з карысцю!», які рэалізоўваецца па ўстановах адукацыі краіны пры падтрымцы выдавецтва «Народная асвета» і грамадскага аб'яднання «Inclusive Practices» на IP Virtual Platform.

Запаграбаваныя ў чытачоў, педагогаў, бацькоў, бібліятэкараў і кнігі Ліны Багданавой з серыі «Тусовка.ВУ» (для вучняў 5-8 класаў), «Дарослыя Дзеці» (для старэйшых падлеткаў), а таксама шэраг яе прыгоднічкіх аповесцей, выддзеных у выдавецтве «Беларусь». За прывабнай, часам авантурнай абалонкай гэтых твораў хаваецца ўстойлівы духоўна-маральны пасьл на ўзаемадзеянне, падтрымку, дружбу, канструктыўны дыялог падлеткаў з акалячымі іх людзьмі, раскрываюцца не заўважаныя імі функцыі і магчымасці бацькоў, старэйшых членаў сям'і, прыгажосць роднай краіны, багацце яе гістарычнай і культурнай спадчыны. Не пакінуты без увагі і пазнавальны кампанент. А ўзроставае стылю Багданавой недамоўленасць, лагічныя абрывы стымулююць чытача на фантазію, глыбокае перажыванне.

Студэнцкая моладзь Гродзеншчыны таксама знаходзіцца ў полі зроку гродзенскіх пісьменнікаў. Стасункі, закладзеныя нашымі папярэднікамі, працягваюцца з калектывамі выкладчыкаў і студэнтаў трох гродзенскіх універсітэтаў: медыцынскім, аграрным і кулалюскім. Вельмі рады, што будучыя дактары і працаўнікі сельскай гаспадаркі цікавяцца літаратурай, у прыватнасці пазэіямі. Таму пісьменнікі Гродзенскага абласнога аддзялення — частыя госці

ў аўдыторыях і бібліятэках гэтых навучальных устаноў. Кожны год вясной і восенню адбываюцца так званыя «літаратурныя дэсанты», падчас якіх пісьменнікі на працягу тыдня выходзяць на сустрэчы са студэнцкай моладзю. Прыемна, што ў ГрДМУ існуе літаратурнае аб'яднанне «Катарсіс» пад кіраўніцтвам педагога-пісьменніка Віктара Варанца. Але самыя сяброўскія і творчыя стасункі склаліся ў гродзенскага Саюза з нашым універсітэтам імя Янкі Купалы, асабліва з кафедрай беларускай філалогіі, якой кіруе кандыдат філалагічных навук Алена Станіславаўна Садоўская. Дзякуючы таму, што чыцвёрца выкладчыкаў кафедры з'яўляюцца членамі Саюза пісьменнікаў Беларусі (Р. Казлоўкі, А. Сабуць, С. Тарасова, А. Руцкая), мы маем магчымасць ладзіць цікавыя літаратурныя мерапрыемствы, многія з якіх ужо сталі традыцыйнымі. Да прыкладу, гэта «Дзень роднай мовы» ў лютым, «Свята паэзіі» ў сакавіку, «Чытаем разам Янку Купалу і Якуба Коласа» ў маі і лістапада; набірае папулярнасць праект «Літаратурныя ўніверсітэты і брыфінг-дыялог», на якіх пісьменнікі асвятляюць пытанні тэорыі літаратуры, адказваюць на пытанні студэнтаў. Зваротнай сувязю з'яўляецца стварэнне нізкі студэнцкіх рэфлексій на творчасці сучасных пісьменнікаў Гродзеншчыны. З задавальненнем пісьменнікі ўдзельнічаюць у традыцыйных «Купалаўскіх чытаннях», якія прайшлі ў гэтым годзе чатырнаццаты раз.

У гэтых стасунках назіраецца сустрэчны рух: студэнцкая моладзь пад кіраўніцтвам выкладчыкаў актыўна ўдзельнічае ў літаратурных мерапрыемствах, конкурсах, акцыях і праектах, якія ладзіць гродзенская пісьменніцкая арганізацыя. А гэта і грамадскі дыскусійны клуб «Словадром», і Гродзенская грамадская літаратурная школа, аналогія якой у Беларусі няма; і шматлікія выязныя мерапрыемствы на паграніччых заставах, удзел у прэзентацыях новых кніг, удзел у калектывных зборніках. Менавіта падчас сустрэч з моладзю выяўляецца творчы патэнцыял, літаратурны талент маладых людзей, будучых паэтаў і празаікаў. Тады мы бярэм іх пад апеку і працягваем працаваць індывідуальна, дапамагаем стаць на крыло, рытуем першую публікацыю на сайце аддзялення ў рубрыцы «Зялёны радок» або «Творчасць нашых гасцей». З часам рэкамендуем даслаць свае творы ў вядомыя беларускія выданні. Адным словам, працуем мэтанакіравана. А «праца — кухня мастацтва, без яе талент застаецца паўфабрыкатам», яшчэ Уладзімір Мулявін казаў.

На заканчэнне хачу адзначыць, што пісьменнікі Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ добра разумеюць выхаваўчую ролю літаратуры і ўсведамляюць сваю ролю ў рэалізацыі літаратурнага выхаваўчага працэсу. Безумоўна, стаўку сёння трэба рабіць на моладзь. Моладзь — гэта тыя, хто ідзе за намі, будзе жыць пасля нас, будаваць новае жыццё і, магчыма, новую літаратуру. Якой яна будзе? Напэўна, у чымсьці залежыць ад нас. Давайце аддаваць маладому пакаленню самае лепшае, што маем у сваіх душах, пачуццях, свой вопыт, думкі, уменні і навыкі, падтрымку і пераканаўчую жыццёвую пазіцыю. Тады, упэўнена, яно вырасце такім, як нам з вамі хочацца. А дзівям нашай працы па выхаванні моладзі на найлепшых узорах літаратуры няхай стануць словы Арыёма Вярыгі-Дарэўскага: «Дзейнічай, працуй, аб'ядноўвай вузлом любові, вучы славіць Бога, любіць суайчыннікаў і маці-радзіму».

Людміла КЕБІЧ

«Куды б мяне ні кінуў лёс...»

Мікола Засім.

Гартаю першы том Збору твораў класіка рускай і савецкай паэзіі Аляксандра Твардоўскага. Поруч з яго арыгінальнымі вершамі (пачатак — творы «Урожай» і «Родное») і паэмай «Страна Муравія» — раздзел «Пераклады». З украінскай паэзіі ў ім прадстаўлены творы Тараса Шаўчэнка і Івана Франка. Беларускаю паэзію ў перакладах Аляксандра Трыфанавіча чытач адкрывае праз вершы Янкі Купалы, Міколы Сурначова, Аркадзя Куляшова. Пераклаў рускі паэт па адным вершы кожнага паэта. І яшчэ — падборка з шасці твораў Міколы Засіма: «Парагвай», «О себе», «Сестре», «Поэту», «О любви», «Встреча».

З каментарыяў да публікацыі перакладаў можна даведацца пра тое, што Твардоўскі быў першым перакладчыкам твораў заходнебеларускага паэта Міколы Засіма (1908—1957) на рускую мову. Гэты пераклад (пяць вершаў, без твора «Поэту») з прадмовай Аляксандра Трыфанавіча ўпершыню былі надрукаваны ў чвэртым за 1949-ы год нумары часопіса «Новый мир». Пасля, праз тры гады, у «Анталогіі беларускай паэзіі» на рускай мове (Масква, 1952 год) творы былі перадукаваны. Дадаўся і пераклад верша «Поэту». А вось ужо наступная публікацыя — у шасцітомным Зборы твораў, выдадзеным пасля смерці А. Т. Твардоўскага.

*Под любой мужицкой крышей, —
Весь пройди Полесский край, —
Всюду нынче только слышишь
Это слово: Парагвай.*

*Агитатор панский введлив,
Слушай, рта не закрывай.
Беднота, мол, пусть немедля
Подается в Парагвай.*

*Там для всех достатка хватит,
О земле там речь смешна.
И налогов там не платят,
И одежда не нужна.*

*Только в Шубичах случилось, —
Встал один мужик Тимох,
Молвит пану: «Сделай милость,
Брось трезвонить, пустобрех.*

*Ты зови с собой богатых,
Нам от них очисти край.
Мы и тут найдем достаток,
Свой построим «Парагвай».*

Верш «Парагвай», як вядома, быў напісаны ў 1935 годзе. Як водгук на падзеі, звязаныя з выездам землякоў паэта ў далёкі чужаземны свет у пошуках лепшай долі.

У каментарыях да публікацыі перакладаў гаворыцца пра тое, што Мікола Засім выпусціў чатыры зборнікі вершаў. Відзец, аўтар каментарыяў меў на ўвазе, што на час выдання першага тома Збору твораў А. Твардоўскага выйшла чатыры зборнікі вершаў заходнебеларускага паэта... Пры жыцці ў Міколы Засіма пачыталі свет дзве паэтычныя кнігі — «Ад шчырага сэрца» (1947) і «Вершы» (1954), астатнія — пасля смерці. У прадмове да аднаго са зборнікаў літаратуразнаўца Уладзімір Калеснік напіса: «Вялікую працу правёў Міхась Клімковіч, рэдагуючы два зборнікі вершаў Засіма, за што апошні быў яму глыбока ўдзячны».

Жыццё паэта складаецца так, як складаецца. Відавочна, талент Міколы Засіма папоўніў так і не раскрыўся. Шмат што тлумачыць і вось гэтыя радкі Уладзіміра Калесніка: «У другой палавіне пяцідзясятых гадоў перад нашай паэзіяй узнікла нялёгкая праблема — рашуча паглыбіць эстэтычны сувязі

з жыццём, далей пранікаць у духоўны свет савецкага чалавека, паўней выяўляць багацце і характасто душы будаўніка камунізму. Засім успрыняў гэтую задачу вельмі асабіста, адчуў усю цяжкасць яе. Гэта лішні раз пацвярджала арганічнасць яго сувязі з жыццём.

Творчыя ўдачы ва ўмовах павышанай патрабавальнасці пачалі прыходзіць да Засіма радзей. Зрэшты, не да аднаго яго. Але ён, адчуваючы сябе самавукам на Парнасе, некалькі лішне бурна ўстрыжываўся за свой літаратурны лёс. Прывыкшы тварыць у непасрэдным кантакце са слухачом-чытачом, бачыць у слухачу саўдзельніка творчасці, паэт пачынае крыўдаваць на, як яму здавалася, халоднасць новага гарадскога асяроддзя, ён важацца то вяртацца ў сяло, то хаць вучыцца ў Літаратурны інстытут, шукае падтрымкі і парады ў сяброў па пярэ...»

У адным з апошніх вершаў М. Засім пісаў (меней як за год да смерці!): «Быць паэтам — то не вельмі лёгка: // Сэрцам трэба многае адчуць, // Каб радок ніводзін не быў крохкім, // А каб важкім быў, жывым, як ртуть. // Каб пранік у самыя глыбіні // Душ, не вераць што твайму пярэ // І смяюцца: «Верш стварыць Засіму — // Гэта жабэ ўзлэзі на гару». // Быць паэтам — то не вельмі лёгка: // Ё сэрца трэба ўлэзіць, сэрца трэ аддаць. // Ды якое шчасце і палёгка, // Калі любяць верш твой прачытаць!» («Быць паэтам»).

Можна толькі здагадавацца, што значыла ўвага прызнанага савецкага паэта, ужо на той час аўтара і «Краіны Муравіі», і «Васіля Цёркіна» Аляксандра Твардоўскага да заходнебеларускага падпольшчыка, беларускага партызана, паэта з самай што ні ёсць глыбіні. Публікацыя ў часопісе «Новый мир» суправаджалася ёмістым, грунтоўным словам перакладчыка. Хацелася б прывесці гэты ўступны артыкул — «Вершы Міколы Засіма» — цалкам: «Калі зямля Заходняй Беларусі ўз'ядналася з роднай зямлёй Беларускай Савецкай Рэспублікі, у вёсцы Шэнь Пружанскага павета старшынё сельсавета быў выбраны трываццігадовы селянін, ураджэнец і жыхар гэтай вёскі — Мікола Засім.

Чалавек вядомы ўжо і за межамі сваёй вёскі, які карыстаўся заслужанай любоўю хлебаробаў і нянавісцю з боку прадстаўнікоў панскіх улад. Яшчэ сямнаццацігадовым юнаком Мікола Засім упершыню арыштаваны за актыўную працу ў падпольным камсамоле Заходняй Беларусі. І надалей яму давялося пазнаёміцца не з адною знакамітай турмой панскай Польшчы, і ў паліцейскіх характарыстыках ён называўся, акрамя ўсяго іншага, «непісьменным мужыцкім паэтам». Панскія ахоўнікі не памыліліся,

пачуўшы ў тых, здавалася б, нявінных абставінах, што хлопец прыдумвае вершы і знаёміць з імі сваіх аднавяскоўцаў, яго асабліваю палітычную «злосную шкоду».

Мікола Засім карыстаўся шырокай папулярнасцю сярод сялян, асабліва моладзі, як аўтар вострых, запамінальных вершаў і прыпевак супраць паню і іх прыспешнікаў, супраць сістэмы прыгнёту, які выпрабавваўся на беларусах, адрынутых ад адзінай сям'і роднага народа. Гэта быў паэт-араты, які не мог разлічваць на друкаванне сваіх вершаў і песень ва ўмовах жорсткай цензуры, і па сваім становішчы «неблаганадзейны». Ён задавальняўся славай «непісьменнага мужыцкага паэта», прыдумваў свае вершы, ідучы за плугам, і чытаў іх вечарамі на зборышчах вяскоўцаў, вярхожках і сходах. Ён жыў жыццём роднага народа, яго думамі і надзеямі, яго сумам і радасцямі і пераймаў ад яго сродкі найбольш даходлівай моўнай пабудовы — вострага жарту, хітрага іншасказу, прымаўкі і прыказкі, лірычнай пяшчотнай тэлеўкі.

Ён прадаўжаў пісаць, займаючыся перайначваннем жыцця на новы лад у перыяд з восені 1939 года да пачатку нямецкай акупацыі, а з першых дзён вайны сыйшоў у лясы і стаў партызанам і партызанскім паэтам.

Вершы гэтага перыяду адрозніваюцца асаблівай лаканічнасцю формы, нешматслоўным заклікам. Іх можна параўнаць з партызанскімі лістоўкамі тых дзён, што распаўсюджваліся ў тыле ворага і мелі вялікую сілу ўдзеення на сэрцы нашых людзей, якія пакувалі пад гнётам акупацыі. Ды яны, уласна, і былі такімі лістоўкамі, перапісанымі ад рукі на выпадковых аркушах папярэ, і пераходзілі з рук у рукі, завучваліся на памяць.

У партызанскіх атрадах Мікола Засім правёў усе гады да поўнага вызвалення Беларусі. Пасля вучыўся ў Мінску ў партыйнай школе, а цяпер працуе ў Брэсце, у абласной беларускай газеце. Нядаўна выйшаў яго першы зборнік, у якім сабраны творы, што захаваліся ў яго памяці альбо ў паходных запісных кніжках, — розных гадоў, з 1930 да 1946 года.

Сярод новых імёнаў беларускай паэзіі імя Міколы Засіма ўяўляе, на наш погляд, несумненную цікавасць. У яго свой голас, свая тэма, свая манера пісьма, якая арганічна склалася. І, можа быць, слова «пісьмо» тут меней за ўсё падыходзіць, таму што відавочнай

асабліваасцю гэтай манеры з'яўляецца блізкасць яе да ўзораў вуснай народнай творчасці, да жанру сучаснай, насычанай вострапалітычным зместам, прытчы, байкі, кароткай гумарэскай, частушкі, песні.

Узорам яго творчасці з'яўляюцца некалькі вершаў, якія друкуюцца ніжэй. У перакладзе на рускую мову вершы Міколы Засіма друкуюцца ўпершыню».

...Некаторы час назад пабачыла свет кніга трох паэтаў ўдзельшчыны. Поруч з вершамі Мар'яна Дуксы і Юркі Голуба была надрукавана грунтоўная падборка паэзіі Міхася Васілька — творцы, які таксама пачаў свой літаратурны шлях ва ўмовах панскага гнёту ў Заходняй Беларусі. Выйшла прыблізна ў той самы час і кніга трох берасцейскіх паэтаў, нават два зборнікі вершаў паэтаў Берасцейшчыны ўдзельшчыны. Лічы, у адначасце. У кожным прадстаўлены па тры паэты. Шкада, што не знайшлося пад іх вокладкамі месца паэзіі Міколы Засіма. Няўжо і кроплі цікаўнасці да яго грамадзянскіх і лірычных вершаў няма ў нашага сучасніка?!

Між іншым, першая паэтычная кніга М. Засіма — «Ад шчырага сэрца», якая выйшла ў Дзяржаўным выдавецтве БССР у 1947 годзе, была аддрукавана ў друкарні імя Сталіна ў Мінску па вуліцы Пушкіна, 55 накладам 8000 экзэмпляраў. Пэўна, і кніга, і паэзія, мастацкае слова па тым часе ігралі ролю болей шматзначную. І яшчэ адна істотная акалічнасць. Сёлета, 19 лістапада 2023 года, — 115 гадоў з дня нараджэння заходнебеларускага паэта-камуніста, баявога партызана (быў ўзнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі!) Міколы Засіма. Ці дзе шырэй, чым згадкай у календары, была адзначана гэтая дата?! Праўда, малайці землякі, што ў Пружанскай цэнтральнай раённай

бібліятэцы, якая носіць імя паэта Міколы Засіма, правалі ў гонар ураджэнца свайго краю паэтычныя non-stop «Мая Пружанская зямліца»... «Мая пружанская зямліца! // Твае палі і сіль нябёс // Мне будуць бацьчыца і сніцца, // Куды б мяне ні кінуў лёс», — гэтымі радкамі пачынаецца верш Міколы Засіма «Родная зямліца», народжаны ў 1954-м... Ёсць вера, што многія творы заходнебеларускага паэта, сапраўднага грамадзяніна сваёй Айчыны, мастака слова, чалавека, які не шкадаваў сябе ні перад якімі выпрабаваннямі, яшчэ адкрываюцца нашаму чытачу, нашым сучаснікам і нашым наступнікам...

Кастусь ЛЕШНІЦА

На ўсё свой час

Мінулым разам мы дзякавалі Беларускаму саюзу мастакоў за магчымасць знаёмства з жывапісам мастакоў мінулага, што знаходзіцца ў яго фондзе. Этанныя, знакавыя і меней заўважныя, нават сціплыя работы каштоўныя для даследчыкаў і аматараў айчыннага выўленчага мастацтва, уважлівых да розных яго эпох. Гэтым разам хацелася б зрабіць крытычную заўвагу, бо чарговая выстаўка, прымержаная да 85-годдзя Саюза мастакоў, расчаруе тых, хто пільна сочыць за яго дзейнасцю.

Анатоль Бараноўскі «Бацькі», 1986—1987 гг.

Гаворка пра выстаўку «Адметныя 85», якая экспануецца ў галерэі «Атрыум» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі да 20 лютага, між іншым, у межах «Трынаале сучаснага беларускага мастацтва». Справа, напэўна, у чаканнях. Пасля агляду змястоўных святочных праектаў «Старшыня» ў Палацы мастацтва і «85 гадоў разам» у Вялікім тэатры можна было меркаваць, што Беларускі саюз мастакоў знойдзе чым прыбаць, парадаваць і бібліятэчных наведвальнікаў. Аднак па нейкіх прычынах не знайшоў — многія работы, якія трапілі ў экспазіцыю, зусім нядаўна складалі вышэйзгаданыя выстаўкі. Наатуральна, аргументы, што многія не паспелі пазнаёміцца з кароткатэрміновымі экспазіцыямі альбо нават не ведалі пра іх, прымальныя. І ўсё ж прыкра, што «Адметныя 85» пазбавілі глядача адкрыццяў.

Як і ўжо згадана, выстаўка ў Нацыянальнай бібліятэцы прызначана пазнаёміць з найлепшымі традыцыямі і дасягненнямі нацыянальнага выўленчага мастацтва, а дакладней яго найважнейшым перыядам — 1950—1990 гадамі. Дэманструецца каля 40 работ жывапісцаў, якія паўплывалі на развіццё сапраўднага, яго «суровага стылю», а таксама на ўдасканаленне і дзейнасць Беларускага саюза мастакоў. Так, сярод аўтараў — колішні старшыня саюза ці тыя, хто выконваў абавязкі кіраўніка, народныя мастакі

БССР і Беларусі, заслужаныя дзеячы культуры і мастацтва, лаўрэаты дзяржаўных прэмій... Гэта Іван Ахрэмчык, Яўген Зайцаў, Уладзімір Сухаверхаў, Натан Воранаў, Павел Масленікаў, Віталій Цвірка, Аляксандр Кішчанка, Леанід Шчамялёў і многія іншыя. Адзіны наш сучаснік — Уладзімір Тоўцік, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, народны мастак Беларусі. Сёння прафесар загадае кафедрай малюнка мастацкага факультэта Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў.

Гаўрыла Ваішчанка «Вечарэ», 1976 г.

— Заўсёды з вялікім хваляваннем заходжу ў будынак Нацыянальнай бібліятэкі, — адзначаў падчас адкрыцця Уладзімір Антонавіч. — Не толькі новая выстаўка, але і многае з таго, што аддзяляе бібліятэку, створана Беларускай саюзам мастакоў — нашымі настаўнікамі і нашым лакаленнем. Работы — цёплы ўспамін пра людзей, якія так, а не інакш адчувалі свет, так ставіліся да яго... Без

асаблівых фанфар, аднак са шчырымі пачуццямі да Радзімы, краіны, дзяржавы. І за кожным творам — лёс, час і мастацтва. Экспазіцыю дапаўняюць каталогі, альбомы, рэдкія дакументы (напрыклад, статут Беларускага саюза мастакоў 1939 года), тэматычныя артыкулы мастацтвазнаўцаў у перыёдыцы — усё яны знаёмыя з рознымі старонкамі гісторыі БСМ. Пра яе падчас адкрыцця вялася асобная гаворка.

— Першы з езд тады яшчэ Саюза мастакоў Беларускай ССР адбыўся ў 1938 годзе — праходзіў з 6 да 9 снежня, — нагада першы намеснік старшыні БСМ Наталля Шаранговіч. — Прайшло 85 гадоў, але гэта ж толькі імгненне ў гісторыі... Праўда, досыць значнае імгненне. Пра той зезд захавалася не так шмат успамінаў, і нават Заір Ісаакавіч Азгур хоць і быў дэлегатом, але ў сваёй знакамітай кнізе «Тое, што помніцца...» асабліва не расказаў, як і што адбылася. Ведаем толькі, што праводзіўся зезд, што прысутнічалі мастакі і першы старшыня саюза Іосіф Рубінштэйн, як высветлілася, журналіст, на якога ўсклалі абавязкі агульнага парадку. Ужо астатнія старшыні — а іх было 18 — з'яўляліся мастакамі. Гэта гучныя імёны, якія мелі за сабой вялікую гісторыю, значны мастацкі пласт. Мы ганарымся гэтым, а таксама тым, што кожны з твораў прыўнёс нешта сваё ў развіццё Беларускага саюза мастакоў.

Выстаўка знакала, бо характарызуе эпоху ў мастацтве, лічыць Наталля Васільеўна. Мастацтвазнаўца ўпэўнена: творы дэманструюць тое, што Беларускай саюз мастакоў — суполка адметных твораў. Кожны з аўтараў меў свой твар і з гонарам выконваў сваю місію.

...Саюз жыві і працягвае жыць, а яго фонды, творы з якіх сучаснік мае

Пётр Крохалеў «Макі», 1966 г.

магчымасць разглядаць, папаўняюцца. Сёння ў калекцыі БСМ, што збіралася на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў, налічваецца каля 10 тысяч адзінак. Аснову складаюць менавіта жывапіс і графіка. Галоўны захавальнік фондаў Беларускага саюза мастакоў Кацярына Пінчук адзначыла, што шукаюцца магчымасці для стварэння новых плошчаў для захоўвання работ. Між тым створана электронная сістэма ўліку, увесь фонд каталагізуецца і алічбоўваецца. Напрыклад, разгляд калекцыі жывапісу на стадыі завяршэння. А ў марах захавальнікаў — стварэнне каталога фондавай калекцыі. Без перабольшвання, рэалізацыя такога праекта стала б знакавай падзеяй для краіны. Чакаюць яе занадта даўно... І, мабыць, на ўсё свой час.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Фатаграфія — помнік мінуламу

Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў на вуліцы Няжрасава зноў чакае наведвальнікаў. У двух яго залах праходзіць выдатны выставачны праект фатографа Вадзіма Качана «Ад піктарыялізму да канцэптуалізму». Ажно 71 фатаграфія размешчана на сценах і 147 здымкаў дэманструюцца на экране. Куратарам экспазіцыі, якая будзе дзейнічаць да 11 лютага, выступае Дзіна Даніловіч.

Выстаўка «Ад піктарыялізму да канцэптуалізму» складаецца з дзвюх частак. Першая прысвечана зямляй пары: тут прадстаўлены фатаграфіі, у якіх аўтар звяртаецца ў тым ліку да традыцый піктарыялізму. Здымкі, зробленыя ў асноўным у 1980-я гады ў Мінску і яго ваколіцах, апаўдаюць аб падзеях мінулага, захоўваюць імгненне, зачароўваюць злоўленым момантам. Сюжэты звычайныя і адначасова казачныя, будзённыя і няўлоўныя ў сваёй прыгажосці. Другая ж частка знаёміць з канцэптуальнымі пошукамі фотамастака. Работы, у тым ліку з серыі «Успаміны, што знікаюць, ці малюнкі часу і святла, ці фатаграфія як прадчуванне», прымушаюць паразважаць пра сувязь мінулага і сучаснасці, інтэрпрэтацыі даўніх і не зусім падзей, уласцівыя памяці... Зменлівасці любых успамінаў нібыта і процістаяць фатаграфія, якая паўстае сведчаннем, дакументам. Між тым і яе ўспрымання залежыць ад шматлікіх фактараў. Раз! І ці ўспомнім мы, што адлюстравана на тым ці іншым здымку? Ці уважлівыя да дэталю сюжэта? Ці схопілі яго сутнасць?

А зрабіць гэта дастаткова складана, бо і гэтая сутнасць можа змяняцца. Так, некалькі гадоў таму Вадзім Качан пачаў сканаваць плёначны фотарухі і заўважыў, што драпіны, плямы і разрывы, якія з'явіліся на

З серыі «Успаміны, што знікаюць, ці малюнкі часу і святла, ці фатаграфія як прадчуванне».

некаторых негатывах, змянілі здымкі. Аўтар успрыняў іх не як тэхнічны брак, а як вартасць, мастацкі сродак. Час надаў ім новае гучанне.

— У 1980-я гады я засвойваў мастацтва фатаграфіі і шмат здымаў, — расказаў Вадзім Качан. — У той перыяд неж не надаваў значнай увагі гэтым здымкам. Але мінула шмат часу, у мяне цудам ацалела 13 тысяч негатываў... Прышлі разумець, што такім чынам засталася памяць, захаваная ў выглядзе негатываў, плёнак, здымкаў. Фатаграфія — помнік часу.

Фотамастак у той перыяд здымаў ледзь не ўсё навокал. Наатуральна, толькі з вопытам прыходзіць майстэрства. Аднак заўважае: многае рабіў інтуітыўна. Магчыма, менавіта таму сёння і цалкам рэалістычныя фота Вадзіма Качана, і яго мастацкія сюжэты здольныя выклікаць самыя розныя думкі і пачуцці. Дарэчы, як і здымкі, у якія пэўныя акалічнасці і абставіны ўнеслі свае праўкі. Яркі прыклад уяўляе сабой красамоўны кадры, які аўтар зрабіў у дзіцячым доме ў 1988 годзе. Асабліваці кампазіцыі здымка дапоўнілі змены пры друку, і такім чынам твор набыў новыя сэнсы. З аднаго боку, перад намі — факт мінулага, з іншага — прароцтва.

Беларуская публіка не абыходзіць увагай работы Вадзіма Качана. Напрыклад, на адным з фестываляў «Арт-Мінск» аўтар атрымаў прыз сімпатый глядачоў. Яны прыязна ставяцца да яго традыцыйных і эксперыментальных работ, адчуваюць і разумеюць, якімі развагамі і пачуццямі імкнецца падыліцца фотамастак. Гэта, напэўна, улчылі і арганізатары выстаўкі «Ад піктарыялізму да канцэптуалізму» ў НЦСМ, якія прышлі менавіта да такой яе працягласці. А тым, хто па нейкіх прычынах не зможа ўбачыць экспазіцыю, раім пазнаёміцца з сайтам Вадзіма Качана — там таксама шмат цікавага.

Яўгенія ШЫЦЬКА

У тэатр лялек прыляцелі матылькі

Хіба матылькі лётаюць у снежні?.. Так, проста трэба ведаць месцы, дзе іх можна пабачыць. І ёсць умовы — бо такія чуды здараюцца не для ўсіх. Трэба быць маленькім дзіцем з чыстым сэрцам і адкрытым розумам, якое гатова спасцігаць і адкрываць для сябе свет. Альбо яго бацькамі ці сваякамі, якія б маглі прывесці (прывесці?) малечу ў тэатр. Таму што спектакль «Матылькі» мае ўзроставую катэгорыю... «1+»! Дзіцятка, можа, яшчэ не ўмее хадзіць, толькі вучыцца вымаўляць гукі, але яно гатова для ўражанняў. І чаму б не падараваць іх такім маленькім ці крыху большым дзеткам? Чаму не пачынаць ім адкрываць мастацтва і не расціць з іх тэатраляў?

Амбітную задачу паставіў рэжысёр Яўген Карняг — гэта яго трэці дзіцячы спектакль у тэатры лялек. А пачыналася дзіцячая тэма ў творчасці Карняга толькі год таму. І ўжо шмат працавана для дзяцей розных узроставых катэгорій.

Але «Матылькі» вельмі асаблівыя. Па-першае, пазначаны як бэбі-спектакль. Майстар сур'езных і складаных пастановак для дарослых, Карняг упершыню ўзяўся размаўляць з тымі, хто, магчыма, размаўляць яшчэ не ўмее. Па-другое, ідзе спектакль не на звычайнай сцэне тэатра. Для такой адмысловай пастаноўкі — каб малыя не гублялі ўвагу, седзячы ў зале на адлегласці ад сцэны, — абралі зусім іншую прастору ў тэатры. Цяпер у Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек з'явілася малая зала, адкрыццё якой прымержавалі да прэм'еры 9 снежня.

Новашта тэатру Мала зала? Як правіла, Малыя залы ў тэатрах дазваляюць больш гнутка працаваць з гледачамі, рэалізоўваць жаданні да пошукі і эксперымента і, калі трэба, наогул пераадолець адлегласці паміж акцёрамі і гледачамі, калі дзея разгортаецца літаральна перад вачыма, а да артыстаў можна нават дакрануцца ды ўзаемадзейнічаць з імі. У дадзеным выпадку гэта не толькі не забараняецца, а прадугледжваецца.

Вось акурат падчас «Матылькоў», таму што спектакль інтэрактыўны. Пры тым, што ён доўжыцца каля паловы гадзіны, за гэты час паспець можна вельмі шмат. Даведацца пра жыццё прыгожых матылькоў, якія лётаюць каля кветак і дзьмухаўцоў, але так было не заўсёды. Гісторыя аднаго матылька праходзіць перад вачыма — без аніводнага слова з боку артыстаў. Але гэта не замінае разумець, адчуваць і атрымліваць яркія ўражання — што і трэба такім малечам, якія могуць не проста назіраць збоку, а нават стаць саўдзельнікамі дзеі — калі няма адлегласці паміж тым, што распавядаецца, і тымі, хто глядзіць, то гэта вельмі проста. Таму бацькоў папярэджваюць, што варта ўзяць для малых абутак на змену.

Інтэрактыў у спектаклях для дзяцей — гэта ўжо апрабаваны прыём рэжысёра (такія эпізоды ёсць у «Прададзеным смеху» і ў «Разумнай сабачцы Соні»). Праўда, гэтым разам рэалізаваць яскравую задуму яму дапамагала мастачка Вольга Дварава. За музычнае афармленне адказваў Эрык Хацянэвіч. Усё разам спалучана арганічна, кампактна і зачароўвае падобна чуду. Дык тэатр і ёсць чуд: некаму пашчасціць зразумець гэта ў раннім дзяцінстве.

Усе датычныя да пастасноўкі разумелі, што гледачы, якім толькі годкі ці крыху больш, могуць упершыню сутыкнуцца з тэатрам, таму важна, каб уражанні і эмоцыі былі такімі магутнымі, што малых будзе цягнуць у тэатр зноў і зноў. І бацькоў, напэўна, таксама, таму што рэжысёр улічвае іх прысутнасць разам з дзецьмі, каб ніхто не сумаваў у зале: калі чуд мастацтва адбыўся, то ён дзейнічае на ўсіх. А ўражання бацькоў не менш важна, бо менавіта ад іх залежыць, ці наведуюць іх дзеці тэатр яшчэ. Пасля, напэўна, бацькі захочуць вывучыць афішу тэатра, у які можна прыходзіць зноў і зноў, кожны раз для сябе адкрываючы новыя назвы, у тым ліку і спектакляў для дарослых, на якія багаты Беларуска дзяржаўны тэатр лялек.

Але пакуль ёсць прэм'ера для самых маленькіх, то варта паклапаціцца пра тое, каб падараваць чуд дзецям — у снежні яшчэ будзе сустрэча з «Матылькамі», якія пасяліліся на Малай сцэне тэатра. Яны першыя — прыгожыя, яркія, што пасуе добраму пачатку. Але ж варта толькі пачаць...

Ларыса ЦІМОШЫК
Фота дасланы тэатрам

Істотнае праз гукі

Аўтарскі канцэрт Сяргея Бельцокова, кампазітара і настаўніка па класе Фартэпіяна Дзіцячай музычнай школы мастацтваў № 10 імя Я. А. Глебава, ў Мінску, быў адметны тым, што выступалі на адной сцэне настаўнікі і вучні, якія толькі асвойваюць музычныя інструменты. Але іх аб'яднала музыка, якая кожнаму выканаўцу адкрывае магчымасць адчуваць сябе чараўніком, які можа заварожваць гукімі, што яны прадэманстравалі на сцэне ў канцэртнай зале «Верхні горад». І хоць маленькія музыканты толькі вучацца быць чараўнікамі, яны ўжо правяраюць свае здольнасці — няхай пакуль і на сваіх, блізкіх людзях, і тых, хто сочыць за першымі перамогамі навучэнцаў школы. А сфера мастацтва такая дзіўная, што нават першыя выходы на сцэну, — гэта як першыя старты і маленькія перамогі над сабой. Насамрэч дзетка, якія выступаюць і вельмі стараюцца, заўсёды расчужваюць, але творы, якія яны выконвалі, гавораць пра асобу аўтара, якога музыка багата аддзячыла творчымі перамогамі. Пра гэта ішла гаворка падчас канцэрта.

— Творчы поспех прыйшоў да Сяргея Бельцокова яшчэ падчас вучобы ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі — ён скончыў яе спатку як піяніст, а потым як кампазітар. Яго педагогам па класе кампазіцыі быў прафесар, чыё імя добра вядома ўсім, хто вучыцца ў музычнай школе мастацтваў № 10, — Яўген Александрвіч Глебаў. Пад яго ж кіраўніцтвам Сяргей Пятровіч скончыў асістэнтуру-стажыроўку. Сяргей Бельцокоў двойчы атрымліваў званне лаўрэата на Усеаюзных конкурсах студэнтаў і аспірантаў-кампазітараў: за Такату № 1 для фартэпіяна і кантату «Начны матылькі» на вершы Арсенія Таркоўскага, — распавяла вядучая канцэрта, музыказнаўца Вольга Няхай. — ...З самага пачатку творчага шляху кампазітар актыўна бярэ ўдзел у міжнародных фестывалях. Упершыню ў гісторыі беларускай музыкі Сяргей Пятровіч прадставіў нашу краіну на Міжнародным фестывалі ў Осла (Нарвегія) ў 1990 годзе. Дзіўны факт, што журы тады адабрала творы толькі трох кампазітараў СССР. Імя маладога беларускага аўтара стала ў адным шэрагу з такімі мэтрамі, як заслужаны дзеяч Расійскай федэрацыі Альфрэд Шнітке і народны артыст СССР Гія Канчэлі. У 2000 годзе Сяргей Пятровіч адным з першых прадставіў Беларусь на прэстыжным

міжнародным фестывалі сучаснай музыкі «Варшаўская восень», дзе прагучаў яго твор «Стронцый 90»... Кампазітар стварыў музыку больш чым да трыццаці мастацкіх, мастацка-публіцыстычных і дакументальных фільмаў, а таксама да тэатральных пастановак. Піша музыку розных жанраў: з'яўляецца аўтарам пяці сімфоній, пяці інструментальных канцэртаў, пяці кантат, сімфоніі-балета «Кароль Лір», балетаў «Сны Рагнеды» і «Клеапатра», рок-оперы «Крылы», оперы-фэнтэзі «Лятуць галандзец»...

Але 2023 год для Сяргея Бельцокова пачаўся на высокай ноце: на філарманічнай сцэне адбылася прэм'ера яго оперы «Ладзя распачы» паводле аднайменнай аповесці Уладзіміра Караткевіча. — І на такой жа высокай ноце гэты год для мяне заканчваецца: аўтарскі канцэрт у «Верхнім горадзе» падрыхтаваны сіламі Дзіцячай музычнай школы № 10 імя Яўгена Глебава па прапанове яе дырэктара Тамары Арцёмаўны Куніцкай. І вельмі прыемна, насамрэч, што дзеці знаёміцца з майёй музыкой, іграюць яе.

Нездарма асабліваю ролю ў творчасці кампазітара і педагога па класе фартэпіяна адыгрывае музыка для дзяцей. Яго сачыненні ўвайшлі ў рэпертуар дзіцячых музычных школ, гучаць на

конкурсах. З такіх твораў — цыкл п'ес для фартэпіяна «Вясёлы паравозік», створаны ў 2015 годзе і прысвечаны ўнучкам Сяргея Пятровіча. У цыкле 14 п'ес, кожная з якіх раскрывае яркія вобразы свету дзяцей. Яны гучалі ў выкананні маленькіх музыкантаў.

Яшчэ адзін папулярны твор для дзяцей — сюіта для фартэпіяна «Казкі для Мацільды» — адрасаваны больш старэйшым выканаўцам, навучэнцам сярэдніх класаў. Сюіта напісана па матывах твораў Ганса Хрысціяна Андэрсена і ўпершыню была выканана ў Нідэрландах у 2004 годзе. Але і беларускім дзецям зразумельныя яркія вобразы, закладзеныя ў музыцы, — і тым, якія выконваюць, і тым, якія слухаюць.

Асобныя сачыненні Сяргея Бельцокова для фартэпіяна набылі шырокую вядомасць, яны ўваходзяць у праграму вывучэння беларускай фартэпіянай музыкі ў вышэйшых навуковых установах і выконваюцца канцэртнымі піяністамі. А ў канцэртную праграму ў «Верхнім горадзе» ўключылі яркія творы, якія дзавалуюць зразумець асаблівае таленту

кампазітара. Напрыклад, яго Таката № 2 для фартэпіяна цяпер стала абавязковым творам беларускага аўтара для ўдзелу ў музычных конкурсах. Складаную фартэпіянную фактуру мае і п'еса пад назвай «Легенда», створаная ў 2017 годзе па заказе канцэртнай залы ў Нідэрландах. Тут свой узровень валодання інструментамі могуць паказаць высакласныя настаўнікі, такія як лаўрэат міжнародных і рэспубліканскіх конкурсаў Вольга Макарава. Наогул, настаўнікі ў гэты вечар ігралі не толькі сольна, але і ўтваралі ансамблі, каб найбольш ярка паказаць творы. Праграма канцэрта атрымалася разнастайнай, а на развітанне зводны хор школы выканаў песню «Будзем разам» на словы Алеся Бадака. Вельмі важна, што ў Беларусі ладзяцца канцэрты з музыкай айчынных кампазітараў. Важна, што ў музыкантаў ёсць жаданне яе іграць, і звышважна, калі ёсць слухач — бо менавіта з ім размаўляюць праз гукі пра тое, што для нас істотна.

Ларыса ЦІМОШЫК
Фота даслана Дзіцячай музычнай школай мастацтваў № 10 імя Я. Глебава

Яго гады — яго багацце

Сказанае даўно нярэдка актуальна праз дзесяцігоддзі. Як прамоўленае яшчэ ў 1856 годзе расійскім філолагам-славістам, акадэмікам Ізмаілам Сразнеўскім: «Я лічу, што грэба было выдаць сабранае ім усё без выключэння, бо ўсё аднолькава варта даверу і ўсё цікавае і неабходнае для пазнання беларускага народа». Меў на ўвазе навуковую спадчыну этнограф, фалькларыста і лексікографа Івана Насовіча. Наконт усяго выдання яе — сёння праблематычна. Асноўная ж праца — «Слоўнік беларускай мовы» — ёсць у многіх. Выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» ў 1983 годзе выпусціла яе факсімільнае выданне з асобніка асабістай бібліятэкі пісьменніка і апантанага кнігалюба Барыса Сачанкі.

Пенсія — генеральская!

Навукай заняўся — нават не верыцца, — праз пяцьдзесят гадоў. Будучы наглядчыкам і выкладчыкам рускай славаеснасці Свянцянскага духоўнага вучылішча, ён 29 жніўня 1843 года, у дзень свята Іаана Галавасека, па справах быў у Вільні ў дырэктара духоўных вучылішч Скарабелі. На прапанову выпіць кавы са смятанкай ветліва адмовіўся, патлумачыўшы, што поспіцца. Скарабелі пакрыўдзіўся. Іван Іванавіч пасля шкадаваў, што не папрасіў прабачэння, бо праз месяц адправілі ў адстаўку. Адно радавала: пенсія была 600 рублёў у год. Тады столькі атрымлівалі і адстаўныя генералы.

У духоўным вучылішчы выкладаў невypadкова. Амаль усе Насовічы з'яўляліся святарамі. Пачынаючы з яго прадеда Харлампія Завары ці Заваруя Насовіча. Бацька быў дзякам у вёсцы Празівец Быхаўскага павета, цяпер Чавускага раёна. Ажانیўся з Агаф'яй Хадкевіч. Яна таксама са святарскай сям'і, толькі з мястэчка Расна Чавускага павета.

Бацька паклапаціўся, каб сыны — Максім і малодшы Іван — былі людзьмі пісьменнымі. Сам вучыў іх азбучы. Праз год Іванка чытаў па-руску, ведаў і царкоўнаславянскую мову. У сям'і часта размаўлялі па-беларуску. Ніколі не цураліся народных звычаяў, абрадаў. Любілі беларускія песні, браты таксама спявалі іх. Хоць Іван Іванавіч, стаўшы на самастойную жыццёвую дарогу, спачатку калі-нікалі называў сябе рускім. На гэта ўплываў той асяродак, у які трапіў.

Рана далучыў бацька сыноў і да працы. Таксама шмат значыў яго прыклад. Меў чудаўны почырк, што тады — рэдкасць. Перапісаў паперы ў памешчыцкіх канторах суседніх вёсак. Далучаў сыноў і да прыгожага. Чудаўна іграў на скрыпцы, ведаў нотную граматыку. Латынь — таксама. І ёй навучыў сыноў. Але хацеў, каб яны пайшлі яго дарогай.

Ад хроснай — маляк і акраец хлеба

У пачатку верасня 1798 года Максіма і Івана прынялі ў падрыхтоўчы клас Магілёўскай духоўнай семінарыі. Аднак прачыліся ўсяго некалькі месяцы. Прыехаўшы дамоў на Каляды, так моцна захварэлі, што ледзь не памерлі. Да вучобы вярнуліся праз год. Бацьку ў гэты час накіравалі святаром у Вальмірскую царкву Чарнігаўскага павета. Жонку пакінуў у Празіўцы для догляду гаспадаркі. Але ў Вальміры сяляне жылі бедна. Прыбытку прыход не даваў. Бацьку і маці было не да сыноў. У сталым узросце Іван Насовіч напісаў мемуары «Успаміны майго жыцця». У іх ёсць такі эпізод: «Голад прымушаў нас абодвух у святочны дзень вечарам прасіць міластыню пад вокнамі спяваннем розных свяшчэнных псалмоў, якім яшчэ ў першыя гады нашага хатняга выхавання навучыў нас бацька. Выпадак прывёў нас пад акно, дзе сядзела дама. Мы, як цяпер помню, заспявалі: «Хвала Усявышняму Уладыку...» Дама, у захапленні ад нашых галасоў і зладжанага спеву, спытала: — Чы вы, дзеткі? — Мы з Празіўца, там наша маці, а бацька пасланы святаром у Вальмір, — адказвалі мы са слязьмі.

— Дзетачкі мае! Вы, мабыць, сыны Івана Рыгоровіча. З вас адзін, Ваня (гэта быў я), мой хрэснік, — сказала дама, праслязіўшыся, і, паклікаўшы нас да сябе, накарміла нас малаком з хлебам і сказала нам прыходзіць да яе ў такі ж час штодзённа. Гэта была мая хросная маці Варвара Іванаўна Насовіч.

Пасля такой нечаканай сустрэчы Максім і Іван калі-нікалі наведваліся да хроснай. Луста хлеба і шклянкі малака ім, згаладалым, таксама былі ў радасць. Нягледзячы на цяжкасці, браты вучыліся старанна. Асабліва Ваня. Добра авалодаў грэчаскай і французскай мовамі. Удасканаліў латынь і стараславянскую. Пазней, дарослым, вывучыў старажытнаўрэйскую і польскую.

Калі рукі развязаны

У жніўні 1813 года Івана Насовіча прызначылі настаўнікам вышэйшага аддзялення і інспектарам Аршанскага павятовага духоўнага вучылішча. Але праз год перавялі ў Мсціслаўскае духоўнае вучылішча. У гэтым горадзе адразу стаў сваім чалавекам. Праводзіў розныя культурна-асветныя мерапрыемствы. У першую чаргу сярод моладзі. Напаткаў і сваё сямейнае шчасце.

З будучай жонкай Юліяй Пушкінай пазнаёміўся нечакана. Яна была мясцовай. Але працавала гувернанткай у сям'і памешчыка Смаленскай губерні. На радзіму прыехала адведаць хворую маці. Завітала і ў госці да дачок аднаго добрага знаёмага Івана Іванавіча. Там яе і ўбачыў упершыню. Спадабалася з першага позірку. Калі што і стрымлівала прызнацца ў каханні, дык тое, што на жаніцье «апёкся». Ажно тройчы. Адной нявесце нават уручыў залаты заручальныя прысцянка. Ды разышліся. А з Юліяй адразу знайшлі паразумненне. Чацвярых дзяцей дачкавала.

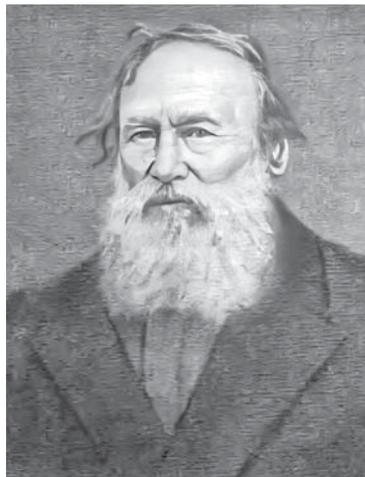
Пражыў ў Мсціславе да 1828 года, калі Івана Насовіча прызначылі рэктарам Магілёўскага духоўнага вучылішча. Праз чатыры гады перайшоў у Міністэрства народнай асветы. Пасля арганізаваў Дынабургскую гімназію. Потым быў наглядчыкам Маладзечанскага дваранскага пяцікласнага вучылішча. А пасля апынуўся ў Свянцянках, дзе адпрацаваў дзесяць гадоў да нечаканай адстаўкі. 23 мая 1844 года пераехаў у Мсціслаў.

Успомніў даўняе, з гадоў юнацтва, захапленне вусна-паэтычнай творчасцю. Запісаў легенды, казкі, песні, прыказкі, прымаўкі і на Мсціслаўшчыне, і ў іншых рэгіёнах. Ва «Успамінах...» прызнаваўся: «Нехта ўжо канчае, а я толькі пачаў. І я буду ісці па гэтай дарозе, наколькі хоць сілы. У мяне ўрэшце развязаны рукі і мяне чакае мой народ, і я павінен зрабіць для яго ўсё, і не маю права ўпасці, пакуль ён чакае маёй дапамогі і пакуль у мяне ёсць сілы служыць яму».

Завяршыў запісы ў красавіку 1871-га. Лёс адмераў яму яшчэ шэсць з лішнім гадоў. Памёр 6 жніўня 1877 года. Усвядоміўшы сябе «каронным беларусам», мусіў наўвэрстаць упушчанае.

«Ніхто не знаець, што яго чакаець»

Аднак жыццё на пенсіі пачаў не з запісаў фальклору, а з артыкула «Аб барацьбе наборнасці з забабонамі і памылкамі ў часы старазапаветнай царквы».

Іван Насовіч.

Рознае асэнсоўваў у ім: каларытныя народныя словы, трапіны выразы, прыказкі і прымаўкі... Набралася каля тысячы тэрмінаў. У 1850 годзе паслаў іх у Расійскую акадэмію навук. З рукапісам пазнаёміўся Ізмаіл Сразнеўскі. Пад назвай «Беларускія прыказкі і прымаўкі» гэтыя матэрыялы апублікавалі ў «Известиях Отделения русского языка и словесности Академии наук». Трапіць на іх старонкі лічылі гонарам многія вучоныя. А тут невядомы пенсіянер. Ды яшчэ ва ўступным слове Ізмаіл Іванавіч адзначаў, што зробіў не «заслугоўвае пільнай увагі». Здагнаўся жа «ўзяцца да справы, умненне, якое падмацоўваецца тут магчымацю рабіць і правяральна назіранні на месцы, яшчэ больш выклікаюць да яго павагу».

Іван Насовіч першым у гісторыі беларускай фалькларыстыкі прааналізаваў жанр прыказак і прымавак. Паказаў яго вытокі, растлумачыў ужыванне. У далейшым неаднойчы выступаў першапраходцам. Тады ж, ухвалены Ізмаілам Сразнеўскім, паслаў яму яшчэ два рукапісы. Адзін складаўся з паданняў, былін, легенд, баек. У другім — песні. На жаль, па нейкіх прычынах яны не былі надрукаваны, пасля згубіліся. Тым больш шкада, што гэта былі запісы песьні, якія памятаў яшчэ з маладых гадоў. Жнеі ў Мсціславе ў час дажынак завітала да яго з вянкамі з жытніх каласоў. Спявалі жніўныя песні, а ён падпяваў. Найбольш упадабаў гэтую:

*Пара, жонкі, дамоў ісці!
Пацярала жара ключы,
Калія постаі ідучы
Ды з сонейкам гуляючы.*

Не толькі «пацярала жара ключы». З рукапісамі таксама такое бывае. Як у той прымаўцы «Ніхто не знаець, што яго чакаець». Запісаў яе ад адной з жанчын, толькі пайшоўшы на пенсію.

Пенсіянер маладзёну ў падтрымку

Таму і любіў песні, што захапляўся пазіяй. У юнацтве пісаў вершы. У тым ліку і па-беларуску. З іх, праўда, захаваўся толькі нізка псалмоў і некалькі вершаваных гутарак. Дарчы, асобныя вершы без укавання аўтарства ўключыў у «Беларускія песні». Даследчыкі ўспрынялі іх як народныя. Расійскаму філологу Якаву Гроту прысвяціў паэму «Іўдзіяна». На жаль, і яе рукапіс не захаваўся. Спрабаваў сілы і ў галіне перакладу, пераклаўшы Катэхзізі.

Зборнік беларускіх слоў з прыказкамі і прымаўкамі даслаў у Акадэмію навук. Ён быў перададзены археолагу, гісторыку, збіральніку рукапісаў па гісторыі Беларусі Івану Рыгоровічу. Дарчы, ён наш, ураджэнец Прапойска, цяперашняга

Слаўгарада. Якраз працаваў над «Слоўнікам заходнерускай мовы». Маецца на ўвазе беларуская мова. Аднак завяршыць работу перашкодзіла смерць. Іван Насовіч хацеў сам давесці справу да канца, аднак пабаяліся, што з-за ўзросту не закончыць.

Аднак ім зацікавілася Археаграфічная камісія, што запланачала гістарычны слоўнік беларускай мовы. Папрасілі ўважліва пазнаёміцца з пяцітомным Зборам Актаў і грамад Заходняй Русі XVI—XVIII стагоддзяў. Аб'ём работы быў вялікі, таму працаваў без выхадных, часам і ноччу. Калі ж не справіўся малады беларускі лінгвіст Станіслаў Мікуцкі, якому даверылі завяршыць «Слоўнік...», таксама прасілі дапамагчы.

Працаваў, па сутнасці, на два франты. Работу над рукапісам па французскай Археаграфічнай камісіі скончыў у 1853 годзе. «Слоўнік...» атрымаў назву «Алфавітны паказальнік старых беларускіх слоў, выбраных з Актаў, што адносяцца да гісторыі Заходняй Русі». Увайшоў 12 тысяч слоў. У тым ліку 11 тысяч агульных імён, звыш 600 слоўварыянтаў, каля 100 уласных імён. Прыводзілася 20 геаграфічных назваў. У 1865 годзе Акадэмія навук прысудзіла Івану Насовічу Уварыўскую прэмію.

На гэты час ён ужо год жыў у Пецярбургу, каб быць бліжэй да навуковага асяроддзя. У сталіцы знаходзіўся шэсць гадоў. У 1867 годзе выдаў «Беларускія прыказкі». За іх Рускае геаграфічнае таварыства ўганаравала залаты медалём і выбрала сваім членам-супрацоўнікам.

Мураваная вада і слоўнік-помнік

У Мсціслаў вярнуўся ў 83-гадовым узросце. У кірмашовыя дні спяшаўся на рынак. Любіў пачуць ад сялян з навакольных вёсак трапнае слова, паслухаць песні. Па-ранейшаму сваім чалавекам быў і ў дамах гараджан. З задавальненнем знаёміўся з вясельнымі абрадамі, апісаўшы некалькі з іх. Песень жа сабраў не адну сотню. Звыш 350 тэкстаў з апісаннем іх даслаў у Акадэмію навук, яны былі апублікаваны. Праўда, некаторыя тэксты ўзяў з чужых выданняў.

Асноўная даследчыцкая праца Івана Насовіча — «Слоўнік беларускай мовы», над якой ён працаваў трыццаць гадоў. Звыш 30 тысяч слоў адлюстроўваюць усё багацце нашай мовы XIX стагоддзя. Выкарыстаны дзяляктныя гаворкі. Узяты моўны матэрыял са старажытных актаў, грамад, фальклорных зборнікаў. Карыстаўся Іван Іванавіч і выпіскамі з газет і часопісаў.

У «Слоўніку...» адзначаны доўгі і кароткія склады. Пазначаны знакі націску, скарачэння, узвышэння. У якасці прыкладу змешчаны вытрымкі з прыказак, прымавак, песьні, загадак, казак. Прыводзіцца рускамоўны варыянт. Багаты і ілюстрацыйны матэрыял. «Слоўнік беларускай мовы» — тлумачальна-этымалагічна-перакладны. І ў гэтым таксама быў першы.

***

Да яго «Слоўніка беларускай мовы» падобнае даследчыцкае працы не было ва ўсім усходнеславянскім мовазнаўстве. Не страціў сваіх вартасцей ён і сёння. Цікавы тым, што ўключае словы, якія зніклі. Сярод іх нямае ўнікальных, глыбока самабытных. Да ўсяго ілюстрацыйны матэрыял дае пэўныя звесткі аб народным побыце, звычаях, абрадах. Гэты «Слоўнік...» — свайго роду помнік даследчыку. Пахаваны ж Іван Насовіч на могілках Тупічэўскага манастыра Мсціслава. А нядаўна споўнілася 235 гадоў з дня яго нараджэння.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

3 захапленнем кожнай дэталю

Выстаўка памяці мастака Уладзіміра Лукашыка «Пераадоленне» працуе ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў (Нярасава, 3). Графік, дызайнер, ілюстратар і выкладчык пайшоў з жыцця 17 кастрычніка 2023 года пасля доўгай і цяжкай хваробы. Засталося шмат яго напрацовак, рэалізаваных праектаў, твораў выяўленчага мастацтва. Некаторыя з іх і вырашыў паказаць НЦСМ.

Уладзімір Лукашык нарадзіўся 17 сакавіка 1953 года. Вучыўся на факультэце архітэктуры політэхнічнага інстытута, але потым перайшоў на кафедру прамысловага мастацтва Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута (сёння Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў). Там вывучаў тэхнічную эстэтыку (цяпер гэта дызайн). Скончыў інстытут у 1976 годзе, а ў 1988-м уступіў у Беларускі саюз мастакоў. Працаваў у Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Асноўны кірунак яго творчасці — дызайн і ілюстрацыі да кніг і артыкулаў. «Дызайн кнігі Уладзіміра Лукашыка — гэта строгая сістэма элементаў навігацыі і графікі, якая разбавляецца тонкімі і філасофскімі

«Вершнік», 1980-я гг.

малюнкамі, — адзначаюць у НЦСМ. — Яго графіка і сапраўды філасофская: у жаночых партрэтах адчуваецца характар кожнай мадэлі, яе настрой; пейзажы выглядаюць безжыццёва прывабнымі, а старадаўнія рэчы нашых продкаў намалюваны дасканала выверана з захапленнем кожнай дэталю. У любым графічным аркушы бачна рука майстра — аб'ект выкананы з невялікай стылізацыяй, прамым асвятленнем і дробнай прапрацоўкай фактуры».

Між тым дырэктар НЦСМ Сяргей Крыштаповіч падкрэсліў, што гэта першая выстаўка твораў Уладзіміра Лукашыка ў сценах выставачнай пляцоўкі:

— Ён быў геніяльным і вельмі сціплым мастаком, не імкнуўся да славы, тытулаў і ўзнагарод. І гэтая выстаўка складаецца з невялікай часткі яго захаваных твораў, выкананых простым алоўкам, пастэллю, тушшу. Тое, што захавалася, высокага прафесійнага ўзроўню.

Ілюстрацыя да рамана Васіля Гігевіча «Марсіянскае падарожжа».

«Галава каня», 1990-я гг.

Дарэчы, работы, прадстаўленыя на выстаўцы, былі вывезены з майстэрні мастака (знаходзілася яна над сталічнай крамай «Каравай»). Таксама ў экспазіцыі можна ўбачыць творы, прывезеныя сябрамі аўтара. Пра гэта раскажаў выдучы навуковы супрацоўнік экспазіцыйна-выставачнага аддзела НЦСМ Міхаіл Мірошнікаў.

Адметна, што любімай тэмай мастака былі коні, што і дэманструе «Пераадоленне». Уладзімір Лукашык адлюстроўваў конныя спаборніцтвы, імкнуўся расказаць пра розныя пароды гэтых жывёл, выяўляў конныя двары. Сярод работ — «Вершнік» (1980-я), «Бар'ер» (1980-я), «Галава каня» (1990-я)... На выстаўцы дэманструецца нават відэа — здымкі трэніроўкі Вальдэмара Вагнера, якую каментуе Уладзімір Лукашык (Ратамка, 2019 год).

Апошнім часам творца займаўся выключна камп'ютарнай графікай. Вядома, што працаваў над буклетами, дыпламамі і граматамі Міністэрства культуры. Але найбольш адметнымі з'яўляюцца, натуральна, аўтарскія лічбавыя малюнкi. На выстаўцы такіх мала: гэта, напрыклад, «Брама» (2017) і «Брама Вольнасці» (2023).

Крупінкі гісторыі ды міфаў, старонкі культурнай спадчыны — мастак удумліва канструяваў свае сюжэты на іх аснове і глыбока ўнікаў у сэнс складаных з'яў. Яго работы, у сваю чаргу, паграбуюць ад гледзача фундаментальных ведаў аб мастацтве, умнення мысліць абстрактна і неаб'якаваці да нетыповых мастацкіх вобразаў. Толькі тады творчы свет Уладзіміра Лукашыка раскрываецца ва ўсіх сваіх багаты і бязмежнасці.

Выстаўка «Пераадоленне» працягнецца да 11 лютага.

Яўгенія ШЫЦЬКА,
фота аўтара

зваротная сувязь

У чаканні Новага года

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухачаў літаратурна-мастацкай і пазнавальнай праекты.

У выхадныя — праект Навума Гальпяровіча «Сучаснікі. Літаратурныя партреты». У нядзелю і панядзелак у радыёверсіі тэлеперадачы «Суразмоўцы» — сустрэча з паэтам Зміцерам Арцюхам.

У праграме «Літаратурная анталогія» па буднях — старонкі рамана Фёдара Дастаеўскага «Браты Карамазавы» (у выкананні Алега Вінярскага). У «Радыёбібліятэцы» з панядзелка да пятніцы — «Дванаццаць подзвігаў Геракла» Пятра Васючэнка. У перадачы «Літаратурныя гісторыі» — апаляданні айчынных і замежных аўтараў. У праекце «Прачудным радком» — вершы Міколы Арочкі.

Для юных прыхільнікаў мастацкага слова — праект «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Штовечар у 21.00 «Вячэрняя казка» для самых маленькіх.

Праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам новага нумара «ЛіМа».

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

85 гадоў таму (1938) створаны Беларускі саюз мастакоў.

24 снежня — 225 гадоў з дня нараджэння Адама Міцкевіча (1798—1855), беларускага і польскага паэта, грамадскага дзеяча, публіцыста.

24 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Аляксея Кулакоўскага (1913—1986), беларускага празаіка, заслужанага работніка культуры Рэспублікі Беларусь.

25 снежня — 105 гадоў з дня нараджэння Зінаіды Канпелькі (1918—1997), беларускай актрысы, народнай артысткі Беларусі.

25 снежня — 95 гадоў з дня нараджэння Валянціна Кірыленкі (1928—1995),

беларускага мастака дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

26 снежня — 130 гадоў з дня нараджэння Яўгена Цікоцкага (1893—1970), беларускага кампазітара, аднаго з заснавальнікаў беларускай прафесійнай музыкі, народнага артыста Беларусі, народнага артыста СССР.

26 снежня — 115 гадоў з дня нараджэння Гелены Раманоўскай (1908—1980), беларускага празаіка, паэтэсы, перакладчыка.

26 снежня — 85 гадоў з дня нараджэння Барыса Казанава (сапр. Лапіцкі Барыс Міхайлавіч; 1938—2016), беларускага празаіка.

27 снежня — 100 гадоў з дня нараджэння Анатоля Вялюгіна (1923—

1994), беларускага паэта, кіндраматурга, перакладчыка, заслужанага дзеяча культуры БССР.

28 снежня — 70 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Лукава (1953—2017), беларускага празаіка.

29 снежня — 85 гадоў з дня нараджэння Генадзя Лебедзева (1938—1999), беларускага мастацтвазнаўца.

29 снежня 80-гадовы юбілей адзначае Фёдар Ладуцька (1943), беларускі мастак-афарміцель.

31 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Зоі Малчанавай (1913—1970), расійскай і беларускай актрысы, заслужанай артысткі БССР.

**Календар падрыхтаваны
БДАМЛІМ**

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

22 снежня — на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым у СШ № 139 (пр. Ракасоўскага, 63, к. 1) Пачатак у 11.30.

22 снежня — у СШ № 206 (вул. Ясеніна, 101) урок мужнасці правядзе пісьменнік Вячаслаў Раменчык. Пачатак у 14.30.

23 снежня — на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым у СШ № 226 (вул. Н. Тэслы, 31). Пачатак у 11.00.

26 снежня — на пасяджэнне студыі «Малінаўскія галасы» (вул. Слабадская, 27). Творчы кіраўнік Іна Фралова. Пачатак у 16.00.

27 снежня — у публічную бібліятэку № 15 (вул. Талбухіна, 12а) на прэзентацыю кнігі Уладзіміра Мазго «Загадка — розуму зарадка». Пачатак у 11.00.

28 снежня — у СШ № 213 (пр. Любімава, 27) урок мужнасці правядзе пісьменнік Міхась Пазнякоў. Пачатак у 11:00.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў

Віктар Гардзей
Уладзімір Ніламедаў
Вольга Дадзімава
Алесь Марціновіч

Вячаслаў Нікіфарав
Мікалай Чарніцэў
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі;
пробы і пазіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісны індыксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальныя льготны
для навушчыкаў;
63852 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісанні ў друку
21.12.2023 у 11.00
Ум. друку арк. 3,72
Наклад — 664

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 3820000007667 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 2851
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рупакісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядае (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыі, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 2 3 0 5 1